

دابەش بوونی نەتەوویی کوردەکان و رهچه لهکیان

1- کوردەکان له ریزی نەتەوکانی باکووری دەریای بالتیک و بۆ ئەو ناخە کۆچیان کردووە.

ئەو بۆچوونە لەوە پرا هاتووە کە تا قەمێک لە زاناو لیکۆلەرەووەکان لە کاری تووژینهووی خۆیان دا تا قەم دەستەبەک لەو کوردانەیان دیووە کە بەشی زۆریان کەلەسەری (جومجومە) "دولیکوسفال"یان هەبوو (واتە درێژی کەلەیان لە پانایی زیاتر بوو)، چاوه شینەکانیشیان زیاتر ئەوانی بۆ ئەم بۆچوونە راکێشاوە کە کورد لە رهگهزی ئالمانیان ئەو وایکینگانەبن کە بن و لە لای دەریای بالتیک پرا هاتوونەتە ئەم لایە و لە هەریمەکانی کوردستانی ئەو کات دا جیگیر بوون.

لە سەرۆکی ئەو زانایانە کە سانیکۆ وەک "فۆن لوشان von.Luchan" و "باشماکۆف bashmakove" و "و.ا. ئالین" دەبیندین کە لەسەر دیتنی خەلک لە ناوچەبەگە جچووک دا بەم ئاکامە گەشتوون. بۆ نموونە دەریای رهش و ئەوپەری شوینەکانی رۆژئاوای کوردستان) لەسەر یەكسەت و پازدە کەس تاقیکاری کردووە بۆی دەرکەوتووە کە 71 کەس لەوان موو تەلایی و چاوشین بوون و کەلەسەری سەریشیان دولیکوسفال بوو "یا لە "نمروداغ"ی دەوری دەریاچەیی وان، 26 کەسی بردۆتە ژێر تاقیکاری کە 15 کەس لەوان ئەو تاییبەتەندی یەیان هەبوو. لە "زنجیرلی" لە 80 کەسی کە تاقی کردوونەو 31 کەس ئاوا بوون. دیتنی ئەو ژمارانە و بەرتەسکی تاقیکاری یەکان دەردەخا کە ئەو لە راستی بەدووورە.

باشماکۆف پێی لێ هەلدینێ و دەلێ: بۆی هەیه ئەم نمونانەیی لە مرۆڤەکانی باکوور هیناونیەووە زمانیان کوردی نەبووبی و دواي ئەوێ کە هاتوونە ئاسیای جچووک زمانی کوردی فیر بووبن. دواي ئەوێش "باشماکۆف" بیری بۆ لای سیمریەکان دەچێ و دەلێ رهنگە لەوان بن چونکو سیمریەکان لە نژادیک بوون

که درېژنی که لله یان له پانایی زیاتر بووه. [□] (باس له سهر ئه وهی که ئه و مرؤفانهی باکور زمانی کوردیان له کوی و له کی وهرگرتوه؟ هه لده گرین بؤ دوايه. له بهرانبه ر ئه م زانایانه هیندیك که سیش له رۆژه لاتی کوردستان موتالایان کردوه و نمونهی دژی ئه وان یان دیوه. بؤ وینه "شتولزه Stolze" نمونه یه کی به دهسته وه داوه که له و دا کورده کان به تیکرا ئه سمه رن و درېژنی و که لله سهریان یه که ئه ندازه یه ("براکیسفال" ن و وه ک ئیرانیان ده چن. وه ک ده بینن ئه و نمونانه مشت له خهروارن که ئه وان به بؤچوونی خویانیان له سهر دهربرپوون. که چی له روانگی زانستیه وه نمونه کان ده بی له کومه لگا و شوینه جوراوجوره کان و له نیو زۆربه ی تیره و عه شیره ته کان بن تا بتوانن له سهر بناغه یه کی زانستی بؤچوونی خویان باس بکن. سهر ئه وه یه که زۆربه ی ئه و بؤچوونانه ئالۆزی و ناته باییان تیدایه. بؤ نمونه "ای. سوئان = E. Soane" له کتیبی "سه فهر بؤ بین النهرین و کوردستان به گورپینی جلو بهرگه وه" له شوینیک دا ده نووسی:

ئه گه ر له شکل و هه یئه تی جیسمی کوردیک بفرکین دینه سهر ئه و باوه رپه ی که نمونه یه کی ته واوتر له وه مان ده ست ناکه وی. به لام دوايه له وه زیاد ده کا و ده لی: له نیو کورده کان دا مرؤی موزهر دو چاوشینی واش هه ن که ئه گه ر مندالیکیان به ریه نیو مندالانی ئینگلیزی که س ناتوانی له گه ل ئه وان لیکی کاته وه. دیسان ده لی: به شکل و روخساریان را له میدیه کانی هاوچه رخن و پاشانیش ده نووسی: له نیو ئه وان دا زور پیاوم دیون که راست وه ک نۆرماندییه کان!! و ئه گه ر ته نیا ده م و چا و بکه یه مه رج و زمانیش وه ک به لگه یه کی دیکه بؤ جیا بوونیان نه با ده مان توانی بلین "ریشه و په چه له کی" ئه نگلۆ ساکسونه کان و کورده کان یه که! "سه رنج دان به م چه ند رسته جیاوازی و ته کان له باس و بؤچوونه کان دا به ته واوی ده رده خا.

زانایه که به نیوی "سۆلاک = Solak" به ر له هه موو که س برپوای خوی به ئوروپایی بوونی کورده کان دهربرپوه و، ئه وان تر هه روه ک "قه ن لۆشان" وه دوا ی ئه و که وتوون. سۆلاک ده لی: به هوی ئه وه ی رهنگی مو و روخساری

¹ تا. باشماکۆف بابه تیک که له ژیر سهر دیری "چاوخشان دنیك به نه ته وه کانی دانیشتوی قه راخ دهریای ره شو وه زعی نیستانیان، له مانگنامه ی نژادناسی دا له سالی 1930 چاپ بووه.

² کوردو کوردستان لاپه ره کانی 68، 69

کوردانو هك هی ئورویاییه کان دهچئ بۆی ههیه کورده کان له تیره کانی باکووری ئورویا بن! هه ره له و حاله ش دا "کولینیل دووهوسی = Du Houssete" ده نووسی: کورده کان که لله سه ریان "براکیسفال" ه و کورته بالاو به هیژو ئه سمه رو مووره شن و برۆیان پرۆ پان و لووتیان قه لانگی و چه نه یان چوارگۆشه . لیره دا به له بهرچاو گرتنی ئه م بۆچوونانه ده بی ئاماژه به چه ند شت بکری: **یه که م:**

له نیو نه ته وه یه کی وه ک کورد دا که خاوه نی ولاتیکی ئاوا پان و به رینه به تاییه تی له و ئاخه دا که چوار ری روودا وه کان بووه و به دریژی میژوو شوینی هاتووچۆی نه ته وه تیره کۆچه رو هیژشگه ره کان بووه، به دی کردنی هه موو چه شنه قه دو بالایه ک و رهنگ و موو و سیمای هه مه جۆر شتیکی ئاسایی و گونجاوه . که وابوو له سه ده کانی کۆن و رابردوو دا که ژیان به کۆمه ل زیاتر له چوارچۆیه ی بنه ماله و خزمایه تی دابوو، یه ک یا چه ند بنه ماله له ده وری یه ک کۆ ده بوونه وه، و پرای دریژه دان به ژیان زاوژی شیان کردوه و بنه ماله ی تازه شیان پیکه وه ناوه . دیاره سه ره پای ئه وه ی له بنه مای جیل دا جیاوازی یه ک نه ده هاته گۆرئ، به لام له په رش و بلا بوونه وه ی ئه و نه ته وه دا، هیندیک نیوی لی پهیدا ده بوون که له تیکه ه لچوون له گه ل نه ته وه کانی دراوسی یا کۆچه ران و هیژشکه رانی نوئ دا خۆیان ده نواند . به سه رنج دان به وه ی که هه رکام له م قه ومه کۆچه رو هیژشکه رانه که له گه ل تیره کانی دیکه ی دانیشتووی ئه و شوینانه تیک هه لده نگوتن هیدی هیدی ده چوونه ژیر سه یته ره ی سیستمیکی کۆمه لایه تی و ده سه لاتدار به زاراوه و زمانی خۆیان ناویان ده بردن . دوایه ش له و له وحه و نووسراوانه ی سه ر به ردو دار له شوینیکی دیاریکراو به نیوی جۆراوجۆر قسه یان له سه ر ده کردن که ئه وه ش بۆته هۆی سه ر لیشیوای وه چه کانی دوا ی خۆیان و، ئه و لیکۆله ره وانه ی که له م هه ریمه دا خه ریکی لیکۆلینه وه بوون و ده بن که زۆر جار ده بیته هۆی سه رگه ردانی و گه لیک جار له جیاتی روون کردنه وه شتی وا ده نووسن که خوینه ر به هه له ده با . دیاره زۆربه ی ئه و هه لانه ش جگه له و هۆیانه ی باسما ن کردن، ئاگادار نه بوون له و داب و نه ریتانه یه که له نیو نه ته وه جۆراوجۆره کان دا هه یه، به لام به هیند ناگیرین . بۆ نمونه له نیو کوردان دا ئیستاش تایفه گه لیک هه ن که به نیوی که س یا که سانیکه وه ده ناسرین . وه ک

ده لاین "دیپوکریه کانی دهشتی حاجی حه سهن، یا لکی که ریم خانی یا ئیلی باوه جانی و... " کاتیك توپژره وه وهیه که له ناوچه دا خه ریکی پرسو جوپه نیوی جوراوجور ده بیسی که نیوی نه ته وهو تیره کانیش تایفانیشن. کاتی ناساندنی ئه و تایفوش هه روایه و هه ر له و ده دوی، بۆ نمونه ده لاین کورد و ابو و وچوو و بنه چه که یان ده چپته سهر فلان که سو له م باه تانه .

پیویسته له گیره و کیشه ی پیوه ندی هیرشه کانیش دا ناته بایی و په یوه ست بوونیان به یه کتره وه له بیر نه که یان که له وه زعیکی وا دا ئه مه سروشتی یه و هه ر ئه و کاره ده بووه هوی تیکه ل بوون و هاتنه کایه ی جیلیکی نوی که ناکامی ئاویته بوونی ژینی دوو جیل و نژادی لیک جیاواز بووه .

که و ابو و ئه گه ر هاتوو له ناوچه کانی رۆژئاوای کوردستان یا له شوینیکی دی هیندیک که سمان دی که چاویان شین و موویان زهردو پیستیان سپی بوو نابپته به لگه ی نه وهی که کورده کان هه موو له ره گه زی ژیره وهن یا وایکینگه کانی ده وری ده ریای بالتیک یا نورماندین، به لکوو ده بی به له بهرچاو گرتنی ئه و مه سه لانه ی له سه ره وه باسمان کرد به شیوه یه کی وای بۆ بچین که نه وه ناکامی هیرشه کانی چه ند قه ومیک له ره گه زی باکورون و به وته ی "ئالین" - که بۆخوشی سه رنجی نه داوه ته ئه و مه تله به - کاتیك بووه که دنیای کۆنیان هه ر له ئوقیانوسی ئاتلانتیکه وه تا کیوه کانی هیمالیا گه پراوه و پیواوه تا ده سه لاتیان به سه ر ئاسیای رۆژئاوا واته ئاخی هینتیه کان و ئوراتوره کان و ئه رمه نستان په یدا کردوه " که چی ئیستا نمونه یان ته نیا نه ویش به ده گمه ن له گونده کانی تورک نشین و له نیو "ئوسیت Ossete" هکان داو له مله ی داریال ده بیندری. هه روه ک "مۆزینسکی Moszynski" یش له سه ر ئه م باوه ره ده لئ: نابی هیرشه کان له خاکی که ریمه پا بۆ "ئاناگولی = ئاسیای گچک" که له رووداوه بی ئه م لاو ئه ولاکانی میژوویی یه بهرچاو نه گرین" نابی له بیرمان بچپته وه که کورده کانیش له رۆژه لات به ره و رۆژئاوا جیگه یان گۆریوه و زور جار له گه ل سامیه کانی "که لده و بابیل و... " ئاخی یه کترین کردۆته مه یدانی شه پرو شوورو زور مملاندنی دیکه ش روویان داوه .

¹کتیپی لیکۆلینه وه له مه ر ریشه ی فره هنگی سه ره تایی نسلای یه کان، به زمانی له هیستان (پۆلونی)

که وایوو چاویپیکه وتنی چەند نموونه له یهك بابەت ناتوانی ناسینەری ته وایو بابەتەکه بی. هەرۆهك خەلکی حاشیە ی تورکیە ی ئەمڕۆ بە قیافە ی ئوروپای رۆژئاوایی خۆیانەوه ناسینەری ته وایو خەلکی تورکیە نین. له لایەکی دیکه شهوه هەرۆهك گوتمان لیکۆلینەوه له م بواره دا ناتوانی تاییهت بی به چەند ناوچه ی چکۆله له هەردی پان و بەرینی کوردستان. چونکو له بنه پەت پرا زانست پایە ی له سەر بنه مای ئەزمون تاقیکاری دامه زراوه و به پپی یاسای زانسته ته جروبییه کان تاقیکاری له هیندیك شوینی به رتەسك به ته نیایی ناتوانی به لگه بی بۆ ناسین و دانانی یاسا بۆ هەریمیکی پان و بەرین. له سەر ئەم بنه مایه به له بهرچاو گرتنی هەموو ئەو شتانه ی له بهرچاون کاری "قەن لۆشان" و ئەوانی تر به و فکرو خەیاڵه وه ناتوانی ببیتە هۆی وه دەست که وتنی ئەو ئاکامه که کورده کان به و چەند نموونه ی که ئاماژه ی پی کرا له نژادی ژیرمەن بن یا له په چه له کی وایکینگه کان له قه له م درین که به وته ی "ئالین" له باکووری ده ریای بالئیک پرا چوونه رۆژه لات و ئەو هەردانه یان داگیر کردوه و واشی تیدا بلاو بوونه وه که به درێژخایه ن تیدا بن. وهك ئاماژه ی پی کرا ناکۆکی له بۆچوونه کان دا بۆته هۆی جیاوازی زۆر له پیوه ری پیوانه و ئاکامه کان. بۆ زیاتر ئاشکرا بوونی ئەو دژایه تی یه له نووسین و وته کانی لیکۆله ره وه کان دا ته نیا ئەوه نده به سه که سه رنج بدهینه شیوه ی به یان و به لگه کانی که سیکی وهك دوکتۆر حامی که له ریگه ی سه هل و ساده ی به رئاورد کردنی وینه کانی نیوه روخساری "بوروکی Bourouki" خەلکی بین النهرین و "ئورنینا Ournina" ی پادشای سەرده من زۆر کۆنی که لده ده گاته ئەو قه ناعه ته که کورد له نژادی سامین!

گه لۆ هەرۆهك گوتمان هەرکه س بیرو بۆچوونییکی ده ربپیوه که هیندیکیان بۆ ئەوه ده بن پیاو خۆیان له گه ل ماندوو کاو هیندیکیشیان بی بناخه ن چیان لی شین نابیته وه. یه کی وهك خانیکۆف Khanikoff کوردان له نژادی ئەفغان

¹ وەرگیراو له کتیبی ریشه ی نژادی کورد، نووسینی احسان نوری، چاپی تارانن لاپه ری 16 و ... که ئەو سامی بوونی نژادی کوردیش خۆی مه سه له یه که، هەرۆهك ژهنه رال سه رپیرسی سایکس له کتیبی (میژووی نیران) وەرگیردراوی فخر داعی گیلانی، ئەوه نده به ساده و ساکاری کورده کان (گوته ی یه کان) به نژادی سامی له قه له م ددها که نیزن نادا هیچ کهس له م باره وه شکی هه یین. میژووی نیران به رگی یه که م لاپه ری 89

ده زانئ به و ده لیله ی که ویک ده چن، په کی دیکه ی وه ک ریچ Rich کوردان ده کاته دوو بهش، بریکیان ده وارنشین که نیوی Assireta "ئاسیریتا" ی له سهر داناون و ئه وانی دیکه شی نیو ناوه "گوران". به قسه ی ئه و ده سته ی په کم دموو چاویان گوره و پانه و نیوچاوانیان زه ق و روخساریان گرزه، به لام ده سته ی دووه م به پیچه وانه ی ئه وانن، دیاره ئه و بچوونه زیاتر له خه یال نزیکه نه ک له راستی. که سانیکیش وه "شانتر Chantre" که ماوه په کی زور له نیو کوردان دا ماوه ته وه ده نووسی له 185 که س ته نیا سی که سی سهر زهر دم دیوه و، له 332 که س ته نیا هشت که سی چاوکالم دیتوه. به لام پروفیسور "ئوژن پیتارد O.pittard" له به رانه ر ئه و بچوونانه دا به هو ی لیکولینه وه په کی سهرنج راکیش که له بواری نژاد ناسین دا کردوویه تی ولامی زور به جی و پی و قه ناعه ت پی هینه ری به و که سانه داوه ته وه که برویان وایه کورد له نژادی ژیرمه نن و هاو خوینی خه لکی باکووری ده ریای بالتیکن. ئوژن پیتارد له کتیبی پر بایخ و ناسراوی خوی دا به نیوی "ره گه زه کان و میژوو le Race EtL History" دا (هه رچه ند به لام و ئه گه ری زوری تیدایه) ده لی: له ده ریای ره شه وه تا که نداوی فارس خه لکیک ده ژین که ده وارنشین بوون به لام تایبه تمه ندی نژادی دیاری و روونی خویان هه بوو. چاوو موویان ره شه و بالایان به رزه، که لله یان دریزایی زیاتر له پانایه تی، رهنگی پیستیان روون و شه فافه و زوربه یان لووتیان دریزو قه له می یه و نووکی لووتیان تیژه و چه ماوه ته وه، به و شیوه یه که یه ک دوو هزار سال پیش زاین سهر نه جی هه یکه ل تراش و په یکه رسازه کانی راکیشابوو. ناوبراو هه روه ها ده لی: هه رچه ند ئه و تیره و تایفانه به هر نیویک بوون هه موو کات به یه که وه له شه پرو شوور دابوون، به لام هه ر ئه وه به س بووه که به وردی لیکیان روانیوه و چاویان به یه کتر که وتوه هه ستیان به بیگانه بوون له گه ل یه ک نه کردوه... چونکوو زور وه یه کتر چون

پیتارد دیسان ده لی: ئاخو ئه و کوردانه ی که هی وه "سوولاک" ئاماژه یان پی ده که ن و ده لئین رهنگی موویان وابووه و که لله ی سهر یان دریز بووه، له کوین که ئیمه نایان بینین؟

¹کتیبی کورد و په یوه ست بوونی نژادی و میژوویی تهو، نووسینی رشید یاسمی لاپه ری 104

به و هه لسه نگاندن و لیکدانه وهی من دواي موتالایه کی زۆر که به تاییه تی له چهند شوینی جۆراوجۆری وهك (بۆتان، خه رپووت و رۆژه لاتی که نداوی ئەسکه نده روون، رۆژئاوی مووسل، لورستان، رۆژئاوی کرماشان و ههروه ها زۆر جار له مه لبه ندهی موکریان و سنه) به هاوکاری و هاوپی یه تی خاوه ن نه زهران له بواری رهگه زناسین دا کردوومه، هاتوومه سه ر ئە و بپروایه که یه که م ئە و بۆچوونه ی که کورده کان له نژادی ژیرمه ن و وایکینگه کانی ده و روبه ری ده ریای بالٹیک بن زۆر دوور له راستیه و ئە و نمونانه ی که چهند که سیک له و پیاوه گه و رانه ی وهك فۆن لوشان و سولاك و ... ئاماژه یان پێ کردوه له نه ختی شوین و هیندیك جی ده بیندری، به و مه سه له ی له بواری تیکه ل بوونی رهگه زیه وه باسمان کرد به تاییه تی له شوینه سنووری به کانی کوردستان، شتیکی ئاشکرایه، به لام ناتوانی گشتی بی.

دووه م ئە وه یه که به شی هه ره زۆری خه لك تا ئە و جیگایه ی نووسه ر موتالای کردوه (89٪) تاییه تمه نده ی براکیسفالیان هه یه، واته رهنگی موویان ره شو برویان پپو پانه و لووتی هه لۆبی یان هه یه و نیزیکه ی (67٪) یان چاوه کانیان مه ری یا ره شه.

هه ربۆیه به بپروای نووسه ر کورد زیاتر له وه ی بچنه وه سه ر رهگه زی ژیرمه ن، ده چنه وه سه ر نژادی کۆچه رییه کانی رۆژه لات، یا نیشته جی یانی سه ره تای و یه که مینی ئە و مه لبه نده ن که له ژیره وه ئاماژه ی پێ ده که ین و به چوونه پێشی تیکنیکی زانستی رهگه زناسین دۆزینه وه (دووزاوه) تازه کان و لیکۆلینه وه کانی داهاتوو که به هۆی که ره سه ته ی پێشکه و تووی زانستی یه وه ده کرین، بی گومان ده توانین هیوامان هه بی که کۆله که سه ره کی یه کانی ریشه ی رهگه زی کوردان، نه ته وه یه کی که به وته ی "ئاریه نس کامپیترز Ariens Kappers" نژادیکی به راستی دیارن، ده رده که وی. ته نانه ت ئە گه ر ئیمه موتالای خۆمان بۆ لیکۆلینه وه کانی ئە نجام دراو له دوو سه ده ی رابردوو ته رخان بکه ین، دیسان دووری په یوه ست بوونی کوردان له نژادی ژیرمه ن و وایکینگه هیرشکه ره کانمان

¹کتیپی به شی رۆژه لاتی نیزیک له زانستی خه لك ناسی کوردان، چه رکه سه کان و ئیترانی یه کان، چاپی نامیستردامی هولند 1941، ده بی ئە وه ش بزاتین که "کاپیترز" سه ره رای نه وه ی بپروای به روون و دیاریی بوونی نژادی کوردان هه یه، بپرواشی وایه که له نینو کوردان دا تیکه لای ده گه ل رهگه زه کانی دیکه ش به رچاو ده که وی.

به ته وایو بۆ روون ده بیته وه، هر چه ند که نه و تو یژه ره وانه ی له سه ر بنه مای زمانه وانی موتا لایان کردوه بپوایه کی زوریشیان به وته کانی خو یان هه بی.

2. کورده کان نیشته جی و خاوه نی نه سلای خاکی کوردستان له سه ره تای میژووی ژیان ی به کومه لای مروشن.

ژماره یه کی زور له زانایانی ئاسه وارناس و خه لک ناس له سه ر نه م بپوایه ن که کورده کان یه که م مروقه کان بوون که له سه رده می زور کونه وه، له ده وری (پالتولیتیک یا دیرینه به ردی یه وه) به ده ره و دۆله کانی باشووری ئیران دا رابردوون و به تی کپا به ره و باکوورو روژئاوا جوولاون و له خپه کانی لای سلیمان ی و ره واندز را هاتوونه ناو خاکی کوردستان - که هیندی ک ئاسه واریش دوزراونه وه که ته نیا لایه کیان تاشراوه.

له کونترین و به به لگه ترین ئاسه واره کانی که له م بواره دا ده توانین ئاماژه ی پیکه ی نه وه یه که له سارگون (پاشای نه کید = ئاکاد) را بۆمان ماوه ته وه. نه و له سالی 2530 تا 2457 ی پیش زایینی شا بووه و له گه ل کورده کان یا به واته یه کی تر له گه ل خه لکی کیوه کانی زاگروس - له "کازالو، روژه لاتی دیجه" و مه لبه ندی "به دره" که له سه رده می کوندا "دیر Der" یان پی گوتوه شه ری کردوه.

به وته ی ئیسترابوون جوغرافی زانی ده وره ی باستان خاکی "کوردوئین = کوردستان) له دیار به کره وه تا موش در یژه ی هه بوه، ناوبراو هه روه ها ده نووسی: چه ند قه ومی جوراوجور له کوردوئین دا ژیاون که به وته ی زور له تو یژه ره وه کان، باپیره گه وره ی نه و کوردانه ن که نه وپوش (سه رده می ئیسترابوون) هه ر له و ناوچه یه ده ژین. هیندی ک جار وه ک یه کچوونی نیوی نه و

¹ هینتری فیلدی نه مریکایی: گو فاری زمانه کانی سامی به رگی 51 سالی 1935 له شیکاگو ل 20.

² گو فاری روژه لاتی نه مریکا Albright a Babylonian Geographical Treatise on saragon

³ کوردو په یوه دست بوونی نژادی و میژووی نه و، رشید یاسمی ص 23

⁴ تورو دانژن T.Dangin یش له کتیبی کوی "نورولوزی" ناماژه ی به دوو له وحه ی به ردینی نوسراو کردوه که بوخوی چاوی پی که وتووه و ده گه ریته وه بو 2000 سالی پیش زاین، له و له و حانه دا باسی ولاتیک ده کا به نیوی کارداکا له باشووری وان که خه لکیکی به نیوی "سو Su" له بووه.

قهومانه دهتوانی باشترین به لگه بی بۆ پیوهندی و په یوه ست بوونی کوردهکانی ئەم سهردهمه و خه لکی ئەوکاتی کوردستان. ته نانهت له و جیگایه ی که زمانی جۆراوجۆر له شیوه و شکلی جۆراوجۆریش دا باس کرابن ئەو قهومانه به گشتی و به شیوهی ئاسایی به نیوی جیاوازی وهک مه نزومه ی زاگروس یا به شیک له قهومهکانی میزوپوتامیا باس کراون.

"دوکتور کۆنتینۆ Conteneau" ی فه رانسهوی برپای وایه که نیزیك چوارهزار سال پیش زاین به شیک له کۆچهرهکانی هاتوونه رۆژئاوای ئێران (کوردستانی ئەمرۆ) که پێیان دهگوتن ئاسیایی (ئازیتیک)، ئەو قهومانه ی که بهر له ئاریاییهکانی هیندو ئوروپایی هاتوونه ئەو خاکه وه، له شوینه وارهکانی بین النهرین دا به گۆتی و کاسی ناسراون.

به سهرنج دان به وهی که له لۆغته و وشهکانی ئەم قهومانه (گۆتی و کاسی و...) بریک له وشه ی هیندو ئوروپایی وهک نیوی خواکان و پاشاکان و شته پیرۆزهکان بهرچاو دهکهن، دهتوانین بیینه سهر ئەو باوهرپه که کۆچهره کۆنیهکانی وهک (گۆتی و کاسی و...) ش ههر له ئارییه ئێرانییهکانی (مادو فارس) بوون که دواتر له هه زاره ی دووه می پیش زاین له ریگه ی قهفقازه وه هاتوونه ئێرانی.

ئوهی جیگه ی سهرنجه ئوهیه که له هیندیك له نووسراوهکان دا ههرچهند هی پیاوی جی باوهرپیشن، بریک شتی سهر ده بیندری، یهک له وانه ئوهیه که پروفیسۆر مینۆرسکی له شوینیک دا ده نووسی: راسته که نهته وهی کورد له رۆژه لاته وه هاتوونه رۆژئاواو له کوردستان نیشته جی بوون، به لام ئەو شته ناته بایی له گه ل ئەوه نیه که نهته وه یا قهومی دیکه ش ههر له و کات دا! به نیوهکانی وهک کاردو که له نیوی کوردان نیزیکه له کوردستانی ناوهندی دا ژیا بن!

¹ نیوهکانی وهک کوردهژین، کورده، گۆتی نیوی ناوچه ی باسکراوه که ته نانهت قهومهکانی بیگانه ی وهک نارامیهکان به خاکی کوردستانی ناوهندیان گوتوه "بهس کاردو Bath Kardu و به شاری "جزیره ی بن عمر" ی نیستایان گوتوه "گازار تادکردو Gazata .D.Kardu".

² بۆ وینه ئەو وشه ی کوردو له لایهن ئهرمه نییه کانه وه به له بهرچاو گرتنی ئەوهی که خ له زمانه که بیان دا بۆ جهمع و کۆ به کار دئ، به کوردۆخ و عه ره به کان به "باکاردا" یان نیو برده.

به پروای نووسه ری کتیب ئه وه ناگونجی که هاوکات دوو قهومی هاوونیو له دوو نژادی جیاواز له دوو شوینی دنیا بووین. که و ابوو ده بی بلین ئه و نه ته وانه ی که هر له سهره تاوه دانیش تووی کوردستان بوون بهر له هیرش و کوچی ئاریاییه ئیرانی یه کانی (فارس و ماد) لیره بوون، به واتایه کی تر خاوه نانی سهره کی خاکی کوردستانن یا ئارییین به لام بهر له پارسه کان و ماده کان ها توونه سهر ئه و خاکه، دیاره ئه گهر حاله تی دووه م راست بی ن ئه و بوچوونه ی کوچی یه که به دوا ی یه کی قه ومه کانی ئاریایی وه راست ده گه ری.

نه ته وه کانی که له م خاکه دا ژیاون له هه لومه رچی تاییه ت به خو یان و بوچوونی جیاوازو نیوی جوړاوجوړ باسیان لی کراوه، هر لیکو له ره وه یه که و نووسه ری که و هر میژوو نووسی که به گویره ی پروا و باوه ری خو ی شتی له سهر گوتوون و، له ناکامی ئه و جیاوازییه ی له بوچوونه کانیا ن دا هه یه، ئه و دهر وه گیراوه که له سهر بوچوونیک ی ته واو زانستی و راست و دروست ساغ بڼه وه و دهر ی برن.

سیر سیدنی ئیسمیت S. Smith له بابه تی که له ژیر سهر دیری (میژووی کونی کوردستان) دا که به تاییه تی بو پروفیسور محمد امین زه کی به گی نووسه ری کتیبی "میژووی کوردو کوردستان" ی نووسیوه، پروای خو ی دهر ده بری و ده لی: بهر له حکومه ته کانی ناوچه یی وه که سو میرو ئاکادوئور که نیزیکه ی 2900 سال پیش له دایکبوونی مه سیح هه بوون، له مه لبه ندی کوردستان چهند حکومه ته کی خودمختار هه بوون و ئه و زمانه ی که خه لکه که ی واته "شوباریه کان" پی ئا خاوتوون هیچ ئاویته یه کی له گه ل زمانی سامی و هیندو ئوروپایی و سو میری یه کان نه بووه. هر ئه و روژه لاتناسه (ئیس میت) دیسان ده لی: ناوچه کانی "سیمورا Simura" له دهر وه بری ئالتون کوپیری یا پردی زیړین له تورکیه، "لولوبو Lullubu، هه لوان، ساسرو Sasru⁵ و

¹ کتیبی کوردو کوردستان نووسینی محمد امین زه کی به گ، وه رگیرانی حبیب الله تابانی ل 5

² هه مان سه رچاوه ی پیشو ل 64

³ زمانی قه وقازی له لایهن زمانه وانه کانه وه به و زمانانه گوتراوه که قاعیده و قانونی ته واویان نه بووه.

⁴ ئالتون کوپیری ئیستا له کوردستانی باشوور دایه و له بهینی هه ولیرو که رکوک هه لکه و تووه و له ژیر ده سه لاتی ده سه لاتی به غدا دایه و.

⁵ له روانگه ی نووسه ره وه ئه و ناحیه ده بی ناوچه ی "سیرو = Sero" ی ئیستا له سنووری ئیران و تورکیه بی.

ئوربیلۆم Urbillum یا ههولیر = ئه ربیل " هه موویان یهك نه ته وه بوون به لام یه کیه تی پیوستیان له نیو دا نه بووه .

به پیچه وانه ی ئه و بۆچوونه ی ئیسمیت به گویره ی موتالایه کی که کراوه، ئه و نه ته وانه ناوچه جۆراوجۆره کانی تییدا نیشته جی بوون یه کگرتوو بوون و حکومه تیکیان به نیوی (میتانی) هه بووه . ههروه ها چه ند حکومه تیکی وه ک کاسیه کان له بابیل و ... هه بووه، ته نانه ت خانه دانیکیش به نیوی "خانی کالبات Khani Calbat" هه بووه که ناوه ندی جوکمرانیه که یان نیبیس یا نسبه یین بووه که توانیویانه به سه ر ئاشوور دا زال بن .

به م شیویه ده بینین که پیش پیکه اتنی ده سه لاتی مادو پارسه کان له کوردستان چه ند حکومه ت به نیوی لیك جیاوازی وه ک هیته کان و ئوراتوری یه کان یا خالدى Khaldi یه کان و نائیری Nairi یه کان، موشکی یه کان یا به قه ولی رۆمیان Moshoi یه کان و پاپهی Paphi یه کان و کورتی = Qurti یه کان هه بوون و دوايه له سه رده می "شاما ناسری پینجم" له ئاشوور دا ماده کان بوونی خۆیان ده رخست. هه ر له و سه رده مه شدا بووه که "ماننائی Mannai" یه کان باشووری ده ریاچه ی ورمی یان له به ر ده ست دابووه و له وی نیشته جی بوون .

که وابوو به م رابردوه میژووییه و که به لگه ی پیوستیان بۆ سه لماندن له سه ره، بۆچوونی زۆربه ی زاناکان که ده لێن بنی ئادهم هیچ نه ته وه یه کی کۆنتر له کوردان له م مه لبه نده نانسئ روونتر ده کا و، له سه ر ئه م بنه مایه ده توانین بلێین: ئه م قه ومانه یا نژادو ریشه ی تایبه ت به خۆیان هه یه یا ده بی له و نه ته وانه بن که پیش ئاریا ئیرانی یه کان هاتوونه سه ر ئه م خاکه .

هه له یه کی که سه باره ت به نه ته وه ی کورد کراوه، ئه وه یه که ئه و تیرانه ی دوايه ناویان ده به یین جیا له "گوتی = کورد" باسیان له سه ر کراوه و لیکۆله ره وانی ئه م بواره "گوتی" یش وه ک لۆلۆ، کاسی، میتانی و نایری و ... هه رکام به قه ومیک له قه له م ده دن. له حالیک دا وشه ی "گوتی" نیوی

¹ میژووی کورد و کوردستان محمد امین زه کی به گ ل 65

² به بروای نوسه ر ئه ونیوه ده بی خان گالبات بی چونکو له کوردیه دا له جینگه ی که سه ره یا داده نین.

³ کوردستان و کورد پرۆفیسۆر محمد امین زه کی به گ وه رگیره راوی حبیب الله تابانی ل 63

گشتی یە و ھەموو نیوہکانی دیکەش دەگریتەوہ و ھەرکام لەم تیرانە بەشیک لە قەومی "گۆتی" بوون. ھەرۆک ئیستا کورد نیوی نەتەوہیەکە کە ھەموو دەستە و عەشیرەت و تیرەکانی کورد وەک موکری، بابان، ئەردەلان، کەلھور، لور، بارزانی، مەنگور، دیبوکری و زازاو ... دەگریتەوہ کە بە تیکرا نەتەوہی کورد پیک دینن. گۆتیش لەو سەردەمەدا لەجیاتى وشەى کورد کەلکی لى وەرگیراوە و لۆلۆو کاسی و ئەوانى تر پیکھینەری گۆتى بوون. لەوحەکان و نووسراوەکانى سەر بەرد کە لەو سەردەمەوہ ماون ئەو بۆچوونە بە روونی دەرەخەن و ھەموویان یەک دەنگ دەلین کە ھەموو مەلپەندى زاگروس لە ئارات تا "موخی" و شاخی تور عابدین و "ئەزنان = شووش" و ... دانیشتوہکانى قەومی گۆتى بوون. کەتیبەى سلم نصرى ھەوہل (1280 - 1261ی پيش زاین) و نووسراوہى "مالامير بەختيارى" و زۆر لە ئاسەوارى تر سەلمینەرى ئەم مەسەلەن. "مالامير" یا "کەل یا کولوہى فەرھاد"، "ئەشکەوتى سلیمان = Ashkawti Sulayman" ھەموویان وشەى کوردین. مالامير بە مانای مالى ئاغا (ئەرباب) و کل یا کولوہ بە مانای گەردەنە یا ملەى فەرھاد و ئەشکەوتیش ھەمان غارە. دەستخەتى مالامير ھى سەدەکانى 13 و 12ی پيش زاینە کە لە "نخى نخى گوتواماردى" پادشای "حنا" جى ماوہ کە خۆى بە پادشای "ئەزنان = شووشيش" زانیوہ و ئەویى بە نیوی "زیزان" نووسیوہ. ھەمان وشەى "زیزان" ھ کە بۆ "ئەزنان" کە لە کوردى دا بە مانای ھەردى نەوی یە (جىگایەكى کە شووشى تیدا ھەلکەوتوہ، ئەگەر لەگەل ناوچەى شاخاوى بەختيارى بەرئاوردى بکەین راستى ئەو مانایە دەرەکەوئى. شاش خۆى لە تايغەى "ئەماردى" گۆتى دەزانئو واتە تیرەى ئەماردى لە قەومی گۆتى بووہ. دوايەش دەپرسى من چکارەم؟ (پادشای حنا)

سلم نصریش لە کەتیبەکەى دا نووسیویە : (قەومی گۆتى لە ئاسمانى ئەو سەردەمەدا دا وەک ئەستیرە درەوشاوہن ئەوان بە زۆرو بە ئیرادەو بە سامى ناوبانگیان دەرکردبوو کە لە نيزیک ئارات را تا کيوى عابدین بلاو ببوونەوہو، لەبەرانبەرم دا شکاو بەسەریان دا زال بووم.) "توکۆلتى ئینورتا" ش ئاماژە بەمە

¹ کوردستان و کورد پروفیسۆر محمد امين زەکی بەگ وەرگیردراوى حبيب الله تابانى ل 63

ئو، ئه وهی که ئیمانان به خوا هه بوو په نایان بو بردو رزگاریان بوو، به لام ئه وانی کافرو منافق ته سلیمی شهیتان بوون زگیان پر بوو، کاتیک سلیمان هاته وه سهر حوکم به که نيزه کانی فهرموو: *اَکْرَدُوهُنَّ اِلَى الْجِبَالِ وَالْاَوْدِيَةِ* واته ئه وانه دور خه نه وه و بیان به نه کیوان و له خړو دۆلان دا به په لالیان که ن" دوايه زان و منداله کانیان ئه و کوردانه ن!! ديسان دهنووسی: *هَيَنْدِيكْ* که سیش ده لئین که کورد عه ره ب بوون و له توره مهی ربیعهی کورپی نزاری کورپی معری کورپی عیرفانی کورپی به کری کورپی "واپل" ن که به هوی نادیاره وه ده کیوان هه لیبوون و دواي پیوه نديگرتن له گه ل (الاعاجم و لفرس) که هه مان غه يره عه ره ب واته عه جه م فارسن، زمانی خویان له بیر چۆته وه. *هَيَنْدِيكْ* که سیش کوردان له توره مهی (مضر بن نزار) ده زانن و که سانیکي تريش له سهر ئه و بر وایه ن که کورد ئه ولادی "کوردی کورپی مه ردی کورپی صعصعهی کورپی هوزنو و ... ن". مسعودی هه روه ها نووسیویه تی: راستترین نه زهر ئه وه یه که کورد له "ره بیعهی بن نزار" که وتوونه وه. هه روه ک کورده کانی تایفه ی "شوهجان" له دینوه رو هه مه دان بوخویان ئه وه یان قبووله .

تاج العروس له سهر کورد ته وزیح ده داو دهنووسی: [قیل جدهم کرد بن عمرو مزیقیاً و هو لقب لعمر و لآته کان کل یوم یلبس حلة فاذا کان آخر النهار فرقها. لیلا تلبس بعدهی] به واته ی ئه وه که باپیره گه وره ی ئه وان کوردی کورپی عه مرو بووه و عه مریش له قه بی مه زیقیای هه بووه، چونکو هه ر رۆژه ی به رگیکی نوئی ده کرده به رو شه و ده ی دپراند تا وه ده ست که سیکی تر نه که وئ. هه ر ئه و کورده یان به کورپی عامری کورپی ماو السماو" یش نووسیوه (اما بن مزیقیاً عمرو و وجدی ابوه عامر ماو السماو) هه روه ها له کتیب گه لیکی تری وه ک "الجواهر المکنون فی القبایل و البگون ابن الجوانی" و، "فیات الاعیان و الکردی" محمد افندی و ...". هه رکام له وانه به مه یلی خویان قسه یان کردوه و کوردیان به

¹ به بروای ماموستای خوا لیخوشبوو رشید یاسمی، ئه وانه به هوی نیزیکی و ویکچوونی شکلی و له فزی "کرد" = که رده "عه ره بی ده گه ل" کرد = کورد" وایان گوته. تاج العروس "کارده" به مانای واقعه هیناوه. ل 110 ی کتیبی کورد و پیوه ندی نژادی و تاریخی ئه و، له ماموستا ره شید یاسمی

² مروج الذهب ل 253 و کتیبی التنبيه و الاشراف ل 88 چاپی نوروپا

ئەولادی حامی کورپی نوح یا وهلهدی جنو دئیوو... زانیوه . سهرتر له وهش ئەوهیه که له هیندیک شوین گوتویانه کورد بهر له حهزرتی ئادهمیش ههبوونو به تایفه ی "بنی جام" یان له قهله م داوون یا له سهر ئەو بپوایه ن که کوردهکان هه ر گۆتییهکانن که نیوه که یان له کیوی "جوودی" وه رگیراوه که خوا له قورئانی پیروژ دا له پیوهندی له گه ل راوهستانی پاپۆری حهزرتی نوح له کاتی تۆفانه که ی دا ئاماژه ی پئی کراوه. ئەگه ر گۆتی بۆته جوودی له بهر ئەوهیه که له زمانی عه ره بی دا پیتی "گاف" نیوه ده بیته جیمو "ت" بۆته دال ئەم کیوه که له کوردستانی عیراقه وه که وتۆته باکووری رۆژه لاتی مووسل، نیشتمانی یه که می مرۆف دوا ی توفانی نوحه .

له کتیبه جوړاوجۆرهکانی وهک "عیون الاخبارو ... " نووسیویانه که حهزرتی نوح گوندی "بقردی" له سهر ئەم کیوه ساز کردوه وه شتاو ههشت کهس له هاوپی یهکانی له و دئی یه دا جیگیر کردوه. ئەو گونده هه رماوه و ئیستا به "سوق الیمانین" یا "هه شتاکان" ده ناسری.

¹ نووسه ری ئەم کتیبه به پیچه وانیه ی زۆر کهس له وه ره گه زناسه بلیمه تانه ی که ریشه ی کوردان ده به نه وه سه ر بوونه وه ره کانی وهک دئیو و جندۆکه و ... ده لیلی ده رووناسی هه یه. ئەوه یش ئەوه یه کاتیک مرۆف دهستی له هه موو شت و شوینیک ده پئی و نه یان توائیه له به رانه بهر هیزه کانی مه جوود دا خه بات بکا و خۆراگر بئ، بۆ خۆ په راننده وه له م زه بوونی و بئ توائیه یه په نا بۆ ئەفسانه و داستانی نااسایی و سه یرو سه مه ره ده با تا و بنوینن نه یان توائیه وه زۆر دارانه له خۆ دوور خه نه وه و له ناویان به رن. دوا یه ش هه موو له به رانه بهر ئەو هیزانه دا توشی لاوژی و زه بوونی ده بن و ئەو هیزه به شتیکی به تانا و نااسایی ده زانن. له مه ر کوردیش هه ر وابوه. چونکو له سه ره تانی میژووه نه ته وه ی کورد له ناوچه ی شاخاوی و حاسیه دا بووه و نه یان توائیه ژیا نی خۆی به باشی دا بین بکا. هه ر له بهر ئەوه شه که مه رکات هه لیکی ده ست که وتیب په لاماری دراوسیه ده وه مه نده کانی دا وه هه ر چی بو یانه لئی گرتوون یا نابو دی کردوه. به له بهر چا و گرتنی ئەوه ی که ئەوان خه لکیکی زه جهه تکیش و چیا نشین و قا یم بوون، دراوسیه ده ست و پی سپیلکه کانیان نه یان توائیه له به رانه بهر یان دا خۆ راگر و نازایه تی و ده ست که ره وه بی ئەوانیان پئ شتیکی سه یر بووه. هه ر بۆیه ئەوانیان به بوونه وه ری نااسایی و سه یرو سه مه ر زانیوه. ئەوه نده ی خۆیان هه بوون شکست خاوردوه کانی ش ئەوه نده ی دیکه یان پیوه ناوه. ئەوه رۆش که باوی جندۆکه و دئیو و په ری نه ماوه زۆر جار حکومه ته کان که له به رانه بهر هیزه گه ل و خه بات و توندو تیژی ئەوان عاجز ده بن هاوار ده که ن: "ئه وان ه شو ر شگین، باغین، هیزی بیگانه یان له پشته و ... به م شیوه یه ده گه یه نن که وا به زووی و به هاسانی بۆمان له ناو ناچن. سه رنج دان به هه والی رادیۆکان له م پیوه نده یه دا ئەوه مان به روونی بۆ ده رده خا. هه ر له م سه رده مه ش دا نووسه ری کتیب له ناوچه غه یه کورده کانی وهک نازه ربا یجان و اصفهان و تاران و ... شتی وای له سه ر کوردان بیستوه که مرۆف شاخی لئ ده روئ. بۆ وینه ده لئین کورد کلکیان هه یه ر زۆر جار له نیو لوتی مه سه له که کان دا ده لئین هۆی بنی ناده می خا وه ن کلک! جا ئەگه ر له ناخری سه ده ی بیستهم دا ئیمه شتی ناوا بیسیین وای به چه ند سه ده پیشترو دنیا ی کۆن.

² تاج العروس. وشه ی کورد له محمد افندی، بهرگی 2 لاپه ره کانی 112 و 113

خو ليخوشبوو ره شيد ياسمی نووسه ری کتیبی "کوردو پیوهندیه ره گهزی میژوویی به که ی" له زمان "تاج العروس" وه که ئه ویش ده بی له کتیبی "مناهج الفکر مباحج العبر" ی نووسراوه ی "ابوالیغضان" ی وه رگرتبی دهنوسی [تیره یه که له عه ره بان شوړشيان له حه زره تی سلیمان کردو هه لاتنه نیو عه جه مان و له ریگا تووشی چه ند که نیزیک بوون که بۆ سلیمان پیغه مبه ریان ده بردن عه ره به کان ته جاوه زیان به و که نیزانه کردو کوردیان لی که وته وه! دیاره ئه و مه سه له دریژه ی ئه و چیرۆکه یه که ده یگپرنه وه و ده لئین: له یه مه نی سیلاویکی گه وره هه ستا که به سیلاوی عه رم ناسراوه، گویا ئه و سیلاوه چه ند رووداویکی سه یری تییدا قه وماوه که ئه و چیرۆکه ش یه کیک له حیکایه ته کانی ئه و سیلاویه .

تاج العروس ئاماژه به وهش ده کا که کورده کان ئه ولادی "کوردی کوری که نعان کوری کووش کوری حام کوری نووحن، چوار خیلای سۆران، گۆران که له پور لوپ له تیره زۆرو جۆراوجۆره کانی ئه ولاده کانی ئه وانن."

جیگه ی سه رنجه که هیندیک له نووسه ران له سه ر ئه و بپوایه ن که کورده کان عه ره بنو له نژادی سامین، بۆچوونه کانیشیان هر له م ویکچوونانه سه رچاوه ده گری. سه یرتر له وهش ئه وه یه له کتیبیک دا ده بینین کوردیان هه م به عه ره ب و هه م به سامی و هه م به ئاریایی و ئیرانی باس کردوه. بۆنموونه مسعودی له کتیبی "التنبیه و الاشراف" دا کورده کان له تۆره مه ی کوردی کوری ئه سفندیاری کوری مه نووچیر له شایه کانی پیشدادی له قه له م دده ا و دهنوسی یه که مینیان مه نووچیری کوری ئیره ج بوو که حه وت مندالی هه بووه و زۆرینه ی تیره ی فارس و به ره ی پاشاکانی له وانن... به دوا ی ئه وه دا دهنوسی: هیندیک له عه شیره ته کانی کوردیش ئه مانه ن: بازنجان، شوهجان، شازنجان، نشاوه ر، بووزیکان، لوپ، جورقان، جاوانیه، باریسیان، جه لالیه، مسته کان، جابارقه، جرغدان، کیکان، ماجردان، هه زبانیه و... که له فارس و کرمان و سجستان (سیستان) و خوراسان و ئیسفه هان و جبال و هه مه دان و شاره زوورو درابادو

¹ لاپه ره کانی 112 و 113

² عه ره به کان به موسلمانان غه یره عه ره ب ده لئین عه جه م

³ ره چه له کیک له پاشاکانی ئیرانی کۆن که پیش سه رده می میژوویی واته به ر له ماده کان له ئیرانی حوکمی پاشایه تی یان هه بووه.

صامغان و نازهریایجان، ئه رهنه نیه و ئه ران و بیلقان و ئه لباب و ئه لئه بواب و ههروهها له جزیره و شام و پغور دا نیشته جین.

چاوخشاندنیک به و شوینه کورد نشینانهی سه رده می مسعودی که بوخوی ئامارهیان پی ده کا ههروهها سه رنجیک به سه ر ئه و شتانهی ئه و بوخوی به چاو دیتوویه، نیشانهی به ربلاوی و زوری ئه وان و نیشتمان هه که یان له و سه رده مه دایه . هه ر ئه و ورد بوونه وه یه خوینه ر دینیتته سه ر ئه و بیر هه که چ شتیک بوته هوی ئه وه که کورده کان ورده له ناوچه کانی روژه لات را پالیان پیوه بندری و به م شوینانهی ئیستا لی نیشته جین قه ناعه ت به کن ؟

جگه له و شتانهی له سه ره وه باس کران هیئدیک قسه ی دیش له سه ر په یدابوونی کوردان کران که زیاتر وه ک گومان و بیرۆکه ده چن، یه ک له وان داستانی زوحاکی مار به شان و خوینخوری ئه وه له پیوهندی له گه ل کورد دا. ئه ویش بریتی یه له ئه فسانه ی یه کیک له پادشا داگیرکه ره کانی میژووی ئیران به نیوی زوحاک که پینجه مین شای بنه ماله ی پیشدادیان و جیگری جه مشیدی جه م بووه (دیاره بوچوونی گشتی ئه وه یه که زوحاک نیوی که سیکی دیاریی و به ته نی نیه به لکوو ئه وه نیوی زنجیره یه ک له فه رمانره وایانی ده سه لاتدار بووه که له سه ر بنه مای چیرۆکه کونه کان، قهومی زوحاک ئه و عه ره بانه بوون که ده سه لاتداری که لده و بابیل بوون و ماوه یه کی دریش حاکمی ناوچه ی گوتیه کان بوون که ماده کانیش هه ر به شیک له وان بوون. له ماوه ی ده سه لاتداری دا غه دریکی زوریان له خه لک کردوه تا له ئاخیر دا به هوی کاوه ی ئاسنگه ر که کوردیکی ماد بووه شوپشیک دژی ئه و زورداران هه کراوه و پیشبه ندی چه رمینی کاوه ی ئاسنگه ر بوته ئالای ئه و شوپشه و نیوی "دره فشی کاویان" ی لئیراوه و بو هه میشه ماوه ته وه و خاکی خویان له چنگ ئه و داگیرکه رانه رزگار کردوه .

وه ک ده لئین له سه ر هه رکام له شان هه کانی زوحاک ماریک روواوه و بو ئه وه ی زیان به خوی نه گا هه ر روژیک دوو لایان کردوته قوربانی و میشکه کانیان داون به ماره کان. وه ک "ابن قتیبه" له کتیبی "المعارف" دا باس ده کا زوحاک

¹ هه ر ئه وه خوی یه کیک له و تیره کانی به هیئز به حوکمانه یه که نیشان ده دا کورد و ئیرانی و ماد هه ر یه کن و نه گه ر ماده کان دواتریش ده گه ل باقی تیره کانی دیکه ی تاریایی هاتینه ئیران ته نانه ت چه ند به شیک له ماده کان که دواتریش بو ئه م خاکه کۆچیان کردی له هه مان ماده کانی پیشوون که ورده وه ک نه ته وه ی ده سه لاتداری کورد و ماد به سه ر ته وای ئه و خاکه و کوردستانییه دا زال بوون.

وه‌زیریکي به ناوی ئه‌رمائیل، هه‌بووه که له و غه‌دره‌ی له‌م لاوانه کراوه زۆر توورپه بووه و ئه‌مری کردوه هه‌موو رۆژی له و دوو لاوه‌ی ده‌کرانه قوربانی هه‌ر یه‌کیان بکوژنه‌وه‌و، ئه‌وی دیکه‌ی ده‌نارده کپوه‌کانی فارس. به‌ قسه‌ی ئه‌و کورده‌کان له‌ توره‌مه‌ی ئه‌و لاوه‌ رزگار بووانه¹ که فیرده‌وسی له‌ شیوه‌یه‌کی زۆر جوانی شیعره‌کانی دا هیناویه‌تی و ده‌لی:

1- چنان بد که هر شب دو مرد جوان

چه کهتر چه از تخمه‌ء پهلوان

هه‌موو شه‌وی دوو لاویان له‌ چینی خواری یا سه‌ری

2- خورشگر ببردی به ایوان شاه وزو ساختی راه درمان شا

له‌ لایه‌ ناشپه‌زه‌کانه‌وه‌ ده‌برانه‌ کۆشکی شا بو خوراکی ماران

.....

3- برون کرد مغز سر گوسفند به آمیخت با مغز آن ارجمند

می‌شکی مه‌رپکیان ده‌ردیناو له‌گه‌ل هی لاویک تیکه‌لیان ده‌کرد

4- چو گرد آمدندی از ایشان دویست بر آن سان که نشناختند کیست

لاوه‌که‌ی دیکه‌یان حاشار ده‌دا تا راده‌یان گه‌یشته‌ دووسه‌ت و که‌س نه‌ی‌ده‌ناسین

5- کنون کرد از آن تخمه دارد نژاد کز آباد ناید بدل برش یاد

جا کورده‌کان له‌ توره‌مه‌ی له‌و لاوانه‌ن که نه‌یانده‌زانی ئاوه‌دانی چیه

له‌و زاناو رۆژه‌لاتناسو دنیا گه‌پانه‌ی که ئاماژه‌یان به‌و مه‌سه‌له‌ کردوه ده‌توانین "جیمز مووریه G.Morie" نیویه‌رین که له‌ سالی 1812ی زاینی دا له‌ سه‌یاچه‌تنامه‌ی خۆی دا ده‌نوسێ: له‌ رۆژی 31ی مانگی ئووت یا "گه‌لاویژ"ی هه‌موو سالی دا خه‌لکی ده‌ماوه‌ند جیژنیکی ده‌گرن که بوخویان "عیدالکرد" یا جیژنی کوردی پێ‌ده‌لین و به‌ جیژنی رزگاری گه‌ل له‌ زولم و زۆری زوحاک به‌ ریه‌رایه‌تی کاوه‌ی ئاسنگه‌ری داده‌نین. هه‌کیم عومه‌ری خه‌ییامی نیشابووریش له‌ کتیبی نه‌ورۆزنامه‌ی خۆی دا ئه‌و شته‌ دینیتته‌ به‌رباس و ده‌لی:

¹ به‌ وته‌یه‌کی‌تر ئه‌و پادشایه‌ دوو وه‌زیری هه‌بووه به‌ ناوه‌کانی کرمانیل و ئه‌رمائیل که به‌ دوا‌ی رزگار کردنی لاوه‌کان دا، ئه‌وانیان فیزی شوانی و ناژده‌لداری ده‌کرد. واسیلی نیکیتین له‌سه‌ر ئه‌و باوه‌رپه‌ که ئه‌و چیرۆکه‌ لیڤه‌ رهنگی کوردی به‌ خۆی‌په‌وه‌ وه‌رگرتوه‌ له‌ ئه‌فسانه‌ی سفره‌ی به‌هه‌شت و دوو مه‌لایکه‌ی رزق ده‌ر وه‌رگیراوه‌ که نیویان خورداو مورداو (جۆزه‌ردان و گه‌لاویژ) و به‌ عه‌ره‌بی هاروت و ماروتیان پێ‌ ده‌لین. ئه‌و بوچونه‌ی واسیلی نیکیتین له‌ کتیبی کورد و کوردستان¹ی ئه‌و وه‌رگیراوه‌ که خوالیخوشبوو محمد قازی وه‌ریگپراوه‌ته‌وه‌ سه‌ر فارسی و له‌ لاپه‌ره‌ی 64 دایه. گۆیا واسیلی له‌ کتیبی سانتوره‌کان Santauresی وه‌رگرتوه‌.

فه رهیدوونی کورد فهرمانی به ئیرانیان دا تا ئه و رۆژهی که زوحاک به دیل گیراو ئیران له شه پرو کیشهی ئه و رزگار بوو بکه ن به رۆژی جیژن و شادی. سه رنج راکیش ترین دیاردهی ئه و جیژنه کوردی بوونی ئه وه، ههروهک ده بینین به م نیوهش به ناوبانگ بووه و له هه موو شوینیکی کوردستانییه به پیره ده چئ. له تورکیه ئه م جیژنه به جیژنی تول هه لدان یا "ته هه لدان Tehaldan" نیوی ده رکروه که به مانای ته نبی کردن و توور هه لدانه. هه رچه نده له دواي ئیسلام دا بو ئه وهی رهنگی دینی پی بده ن نیویان ناوه جیژنی خدر نه بی یا خدری زینده که کهس گه لیک له سه ر ئه و بر وایه ن زور جار ده فریای مه زلوومان دئ و یارمه تی خه باتکارانی دژی زوحاکیشی داوه و به هانایانه وه هاتوه. هه ر له بهر ئه وه شه که له هه موو مالیک تا به یانی چرایه ک دایسی تا ریگه ی خدری زینده رووناک که ن.

هاوکات له گه ل به پیره چوونی ئه و جیژنه له لایه ن کورده کانه وه، ئه رمه نی یه کانیش به پیره ده به ن و پی ده لئین "دیانه ت ئه راج" به لام زوره ی ئه رمه نی یه کان به "گرانداز" ناوی ده به ن و بر وایان وایه که جیژنی کورده ئیزه دی یه کانه که به هه له یه زیدی یان پی ده لئین.

به هه ر حال بوچوونه کان له سه ر ریشه ی رهگهزی کورد زورو لیک جیاوازن و هیندیك شت له وینه ی قسه کانی "استرابوون" جوغرافی زان و رووداو نووسی پیش زاین گوتراون و نووسراون که ده لی: لاوانی فارسی وا راده هینران که له سه رماو گه رماو باران دا خو راکرین به شیوه یه ک که شه وانه له هه وای ئازادو له ده ری به خواردنیکی که مه وه خه ریکی مه ردار ی بن که ئیستا به و لاوانه ده لئین "Kardak" که به مانای پیای شه رکه رو ده سته وه که ر لیک ده دریته وه. ئه و کارداکانه به هوی تالان و برو ده ژین و به پری ده چن.

¹ له به شه کانی دواتری ئه م کتیبه دا له سه ر ئیزه دی یه کان و ریوره سی نه ورۆز در ژنتر ده دوتین.

² ئیسترابوون کتیبی 15، به ندی 17

³ حافی خوش که لام له سه ر به شه یه نه تی کارداکه کان ده لی: مزن دم زحکمت که در وقت مرگ

⁴ مه ولاناش له دیوانی شه مسی ته ورژی دا گوتوویه: کرد دیدم کو کند دزدی ولی

⁵ ایران باستان، مشیرالدوله پیرنیا، به رگی دووهه م

چاوخشاندنیک بەمیژوو دا بۆمان دەردەخا کە ریکەوتی پیکهاتنی دەسلاتی ئاریایی لە ئێران دا ئەگەر لە سەردەمی "ئابادیەکان یا گولشایی و پێشدادی و کیانیان" دابنێن لە سێهەزار ساڵ بەر لەزاین تی ناپەرێ تا زوحاک بووبیتە ھۆی ھاتنە وجودی کوردان، کەچی دەزانن لیلۆکان واتە تایفە جۆراوجۆرەکانی کورد زۆر بەر لەم ریکەوتە، واتە لە 3700ی پێش زاینی حکومەتیان کردووە لە و کات دا لەگەڵ "سارگۆن" ی یەکەم شەریان کردووە. ھەر بەم دەلیلەش نووسەری ئەم کتیبە لەسەر ئەو بڕوایە یە کە چیرۆکی بابیلی یەکان و کەلدانی یەکانی عەرەب لە بۆچوونی ئیستراپوون راست ترە. ھیندیک ئاماژە بەو دەکەن کە ئەگەر "گۆتی" یەکان بەر لە سارگۆن و نارامسین و ... ھەبوون بۆ ھێچ ناویان نەھاتۆتە گۆرێ. دەلیلی ئەو کارە زۆر روونە، ئەویش ئەو یە کە ھێچ تیکەلچوون و پێوەندییە کە لەگەڵ ئەوان نەھاتۆتە گۆرێ تا ببیتە ھۆی ئەوہی ناویان بۆ و باسیان بکری. گۆتیەکان لە دراوسێیەتی ھیندیک شوین یا لە ھیندیک ولاتی وەک ئاشوورو کەلدەو بابیل ژیاون کە یەكجار بەھیز بوون، ھەر لەبەر ئەوہشە ھەتا ئەوکاتە ی مەسەلە یە کە نەبووبیتە ھۆی شەرو شوور لەنیوانیان دا پێویست نەبوو نیویان بیتە گۆرێ. بەلام بابەتیک کە لێرەدا زۆر جیگە ی سەرنج و لێ وردبوونەوہیە، ئەوہیە کە ئەو سەردەمانی ئیمە قسە ی لەسەر دەکەین واتە شەش ھەوت ھەزار ساڵ بەر لەم ریکەوتە، فەرھەنگ و نووسینی وا نەبوو کە ھەموو کەس دەستی وێرا بگا بەلکوو تاییەت بوو بە پادشاو ئەمیرە گەورەکان. ھەربۆیە ئەو لەوحوە نووسراوانە ی لەسەر بەردو خشتیش نووسراون تەنیا لە ھیندیک ھەلومەرجی تاییەت و زۆر گرینگی وەک سەرکەوتن لە شەپکی گەورە دا زۆر بە کورتی نووسراون و تەنیا ناوی رووداوہ گرینگەکان و ھیندیک کەس دەنووسرا کە تاییەتمەندیی خۆیان ھەبوو. چا و لیکردنی ئەو لەوحوە نووسراوانە ئەوہمان بۆ دەسەلمینن. کاتیک 3700 ساڵ پێش زاین سارگۆنی یەکەم باسی سەرکەوتنی خۆی بەسەر گۆتیەکان دا دەکا، دەردەکەوێ کە ئەو سەرکەوتنە زۆر گرینگ بوو و ئەوہش دەردەخا کە ئەو قەومە ی بە سەریشی دا زال بوو گەورەیی و تاییەتمەندیی خۆی ھەبوو کە پادشایەکی وەک سارگۆن یا نارمسین بەم شیوہ پیر لە شانازییە شتیان لەسەر نووسیو و باسیان کردووە. بۆیە ئەگەر ددانیش بەو دابنێن کە 3700 ساڵ بەر لەزاین گۆتیەکان ھیزیکی گەورە بوون و دەسلاتیان ھەبوو لە جیی خۆی

دایه، چونکو له و له و حانه دا ده خوینینه وه که: "2800 سال بهر له زاینین گۆتییه کان و ماده کان له بهرانبهر سارگۆن دا شکاون و ماوهی سئسه ده باجیان به دهوله تی بابیل داوه. ئه وهش بۆمان دهرده خا که ئه گهر گۆتییه کان و ماده کان نه زم و نیزامییکی ده سه لاتداره تییان نه بووبایه نه یان ده توانی بۆ ماوهی سئسه ده ئه و بهرنامه یه به ریکی به ریوه بهرن.

له پیوهندی له گه ل ئه و باسه دا مه سه له یه کی دیکه دیته گۆرپ، باشه ئه گهر ماده کان ههروهک هیندیک گوتوویانه دواي کۆچی ئاریاییه کان (له دوو سه دهی 16 و 17 ی بهر له زاینین) حکومه تیان پیک هیناوه، ئه دی ئه و مادانه که ده سه ده بهر له و ریکه وته حکومه تیان هه بووه، با ئه و ده سه لاته ناوچه ییش بووبی و سئسه دهش باجیان به بابیل داوه کین؟ که ئه وهش خوی شک و گومان دینیته پیش و ده مان گه یه نیته سه ر بپوای نووسه ری ئه م کتیبه و به شیک له و لیکۆله ره وانه ی وهک ا.م. دیاکۆنۆف که به شی سه ره کی ماده کان له گۆتییه کان لیلۆییه کان له سه ری که "کاسی" یه کان پیک هاتبوون که زمانی تازه پیگه یشتوانی هیندو ئوروپایی فیڕ بیوون، وانیه که دانیشتوانی ئه و مه لبه نده به ته وای گۆردرابن و

خاکی کوردستان به پیچه وانه ی به شیک له بۆچوونه کان، هه ر له سه ره تای میژوو را شوینی نیشته جی بوونی گه لیک بووه که نیوی خویان له سه ر داناوه و کوردستان له هه موو وشه یه ک زیاتر به قه ولی زانایان و لیکۆله ره وانی وهک "ئیسپایزیر" له گه ل ئه و ناوانه ی وهک گۆتی، قردۆ، کردۆخ و ... ده خوینینه وه یه ک ده گریته وه که له و شوینه بوون و میژووش خه لکیکی له وانه کۆنتر له و خاکه شک نابا. بهر ئاورد کردنی ئه و نیوانه له گه ل وشه ی کوردستان ئه و بۆچوونه مان بۆ ده سه لمینی و ئه و بهر ئاورد ه مه سه له که وهک رۆژ روون و ئاشکرا ده کا. که و ابوو باسه که ته نیا ده بی له سه ر بنه مای نیوو ناسنامه ی نه ته وه کانی دانیشتووی ئه و خاکه بپووا هیچی تر، چونکو ئه و نیوانه بوون و هه ن و ئه و قه ومانه به و ناوانه وه له سه ر ئه و خاکه ژیاون. ده توانین به و ئاکامه بگه یین که ئه و خاکه به نیوی ئه و خه لکه کراوه که له و ئی دا ژیاون یا باشر بلین کوردستان خاکیکه که کوردۆکان، کاردوخۆیه کان، کوتی یه کان و گۆتییه کانی تیدا ژیاون و

¹ میژوی ماد، ا.م. دیاکۆنۆف ص 147 وهرگێرانی کهریم کهشاورز

ئوه عهینی راستییه. ئوهش روونه که وشه ی کوردستان یا کوردوئین له و نیوانه وهرگیراوه که هه موویان ئه و پیتو ئاکسانه کانیاں تیدایه که له نیوی قه و مه کانی "گوتی، کوتی، کورتیوی و ... "یش دا هه ن.

وتهی "سیر مارک سایکس" که تا 6000 سال بهر له زاین له سهر میژوی کورده کان له کوردستان رۆیوه چهند سهرنج راکیشه که ده لئ: ئه و قه و مه "کوردوئین" هکان هه ر له سهره تای میژوو و دنیای کۆنه وه له نیوان ناوچه کانی دیار به کړو سهرچاوه کانی زی یه دا ژیاون.

پیشتریش ئاماژه مان به وه کرد که دوا ی نیشته وهی توفانی نوح ته نیا نه ته وه یه کی له و شوینه ناسران، تیره جوراوجوره کانی کوردن که جگه له وهی نیوی خویان له سهر خاکه که داناوه ئه و کیوه شیان هه ر به نیوی خویان کردوه که که شتی هه زه تی نوح لپی گیر ساوه ته وه. ئه ویش کیوی "جوودی" یه به لام چونکه له عه ره بی دا پیتی (ژ) و (گ) نیه و به ج دینه سهر زمان وای لئ هاتوه، ده نا له بنه پرت را نیوی ئه و کیوه ژوتی یا گوتی بووه. هه ر له سهر ئه و به لگانه یه که هیندیك له لیكۆله ره وان هاتوونه سهر ئه و بروایه که کورده کان هه ر له سهره تاوه خه لکی ئه و شوینه بوون و به دریزایی سهرده م و سه ده کان خویان پاراستوه و لقه کانی قهومی "گوت" ین که له تیره جوراوجوره کانی لیلوی، کاسی، ماننائی یا مانایی، نایری، ئامادا و پارسواو ... پیک هاتوه و به نیوی (مه نزومه ی زاگروس) یش ناسراون. له ناوه ندی حکومه ته خاوه ن ده سه لات و به توانا کانی وه ک ئاشوور، ئیلام، سومیرو ئاکاد هه لکه و تیبون که هه مووشیان هه موو کات خه ریک بوون به زۆره ملی ده سه لاتیان به سهر دا په یدا که ن، به لام هه یچ کات له م کاره دا سهر که و توو نه بوون. به پیچه وانه، زۆرجاریش ئه و کوردانه به سهر هیندیك له وان دا زال بوون هه روه ک کاسییه کان ماوه ی 600 سال بابیلیان به ده سه ته وه بوو و حکومه تیان تیدا کردوه.

گه لۆ له بهر به ربلاوی باسه که و زۆری بوچوونه کانمان له سهر به ئه سل نیشته جی بوونی کوردان له سهر ئه م خاکه قسه زۆرن به لام منی نووسه ر که مه به ستم ته نیا راگه یانندی کورته یه ک له و باسانه له روانگه ی خاوه ن بوچوونه کان بوو، تا هه لیکی تر ده ره خسی کۆتایی به م باسه دینم.

3- کوردهکان له نهتهوهکانی ئاریاییین و لهگهڵ تیره جوراوجورهکانی ئەوان له پێش دا هاتوونه ئێران و دوايهش گه یشتوونه کوردستان و لهوئ نیشته جی بوون.

لهو بهشه دا سه رنج ده درپته سه ر مه له بنديك كه ماده كان يا مادائيه كان له سه ره تاى هاتنيان بۆ ئيران لهو شوينه نيشته جی بوون هه ر به نيوى ئەوان (مادستان) يان پێ گوتوه. مادستانيش نيزيك به ته واوى به شه كانى باكوورى رۆژئاوا و باكوورى رۆژه لات و رۆژه لاتى كوردستان ده گرپته وه.

بۆچوونى نووسه ريش وهك زۆر له ليكۆله ره وه كان ئەوه يه كه ئەو كۆچه ي ئارييه كان يا هيندو ئوروپايى به كان و واريائيه ئيرانى به كان هيدى هيدى بووه و رهنگه هوى كۆچ كردنيشيان له ئاكامى هه لومه رجى ئاو وه واو ناجوور بوونى سروشت و له ناوچوونى له وه رگه و ئاژه له كانيان بووبى. باسى ئيمه له سه ر ئەوه يه كه ئەو قه ومه بۆ پێيان گوتراوه ئاريىيى، چلۆن هاتوونه ته ئەو شوينه نوياينه و به چ شيوه يه ك و له كوئى جىگير بوون؟ ئاخوا له و گواستنه وه دا له گه ل ئەو خه لكه ي له و ناوچانه دا ژيان تيكه ه لچوونيان هه بووه يان نا؟ ئەگه ر چه ند نه ته وه يه كى لى بووه له كوئى بوون؟ و ئەوانه به دواى كۆچى ئاريائيه كان بۆ نيشتمانى ئەوان چى يان به سه ر هاتوه و چاره نووسيان به كوئى گه يشتوه؟

هيندى به كان له رابردووى زۆر دوور دا نيوى "ئاريا" يان له خۆ ناوه، ئەو نيوه ي كه زانايان بۆ هه موو نه ته وانه كه لكيان لى وه رگرتووه كه به زمانى سانسكريت كه سه رچاوه ي زمانه كانى ئاريىيى يا هيندو ئوروپايى بووه ئاخاوتوون. به دواى ئەوه ي دا ده ركه وت كه هيندوستان نيشتمانى راسته قينه ي هيندو ئوروپايى به كان نيه، ئەو (اصطلاحه ش) ئيعتبارى زانستى نه ما. به كار هينانى ئەو اصطلاحه ي ئاريىيه بۆ ئەو كه سانه قبوول ده كرا كه خۆيان به ئاريىيى ده زانى وهك ئيرانى به كان (مادو پارس) و هيندوه كان،

¹ تا. ميه (سه ره تاى بهرناورد كردنى زبانه كانى هيندو ئوروپايى) موسكوو لينينگراد، سالى 1948 ل 447. دواى بلاو بوونه وه ي ئەو كتيبه لايه نى دووه مى ده نگداره كان يا "وكاليزم" ي سانسكريت له نيوه ي دووه مى چه رخي نۆزه ده هم دا كه شف بوو (لاپه ره كانى 461, 462)

² ميژووى ماد، ا.م. دياكونوف لاپه ره كانى 142 و 143.

ئیسکیته کان، ئالاننه کان و نه ته وه کانی ئیرانی زمانی ئاسیای نیوه پاست. به شیکی زور له لیکوله ره وه کانی وهک ا.م. دیاکونوف و م.م. دیاکونوف، آلیوشیتس و ... زوریان نمونه هیناو ته وه که ته رکیب و تیکه لایک له وشه ی ئاریان و نه و راستی به ده سه لمپن که قه ومه کانی هیندو ئوروپایی به تایبه تی له و وشه یه که لکیان و هرگرتوه. نه وه ش به و قه ناعه ته مان ده گه یه نی که ئاریایی به کان و هیندو ئوروپایی به کان به و تیره و تایفه جوراوجورانه ده گوتری که زمانه کیان هیندو ئوروپایی بووه که نه ویش بریتی له هیندی ئیرانین. ههروهک نه وان خویشیان به و نیوه وه ده ناسی و ده ناساند.

هیندی که ره ژه لات ناسان له سه ره نه و بروایه ن که ماده کان له تیره کانی مه نزومه ی زاگروس که له گوتی، کورتی، لیلوی کاسی و ... پیک هاتوه و نه وانه ئاریایی نین به لکو دواتر که وتونه ژیر کاریگه ری نه وان و بوون به ئاریایی زمان. له گه ل نه وه ی که پیکهاته ی به کگرتوی تیره کانی ماد له کونه وه هه بووه، به لام له سه ده ی 9 ی پیش زاین به دواوه که وتونه ژیر کاریگه ری تیره یه کی ئاریایی که له نیویان دا بوون و خوین به ئاریایی له قه له م داو عونسوری قه ومی ئیرانی هیچ مونسه به تیکیان له گه ل دانیشتوانی سه ره کی خاکی ماد (زاگروس) نه بووه. به پی نه و لیکولینه وانه ی نه نجام دراون له سه ده کانی نه وه م تا حه وته می به ره زاین (به گویره ی وشه و زاروه ی جوغرافیایی و نیوه تایبه تی به کان) زمانی ئیرانی له ره ژه لات را بو ره ژاوا به ره و پیش چوه. به واته یه کی تر له ناوچه کانی نازه ربایجان و ناوچه کانی ره ژاوا ی کوردستانی ئیران له چه رخی نه وه م تا حه وته می به ره له زاین خه لک به زمانی لیلوی گوتی ... دواون و له و کات دا زمانی ئیرانی له ره ژه لاتی ولاتی ماد واته له تاران و ئیسفه هان به رویان بووه و قسه ی پی کراوه.

¹ آی. ابایف زبان و فرهنگ عامیانه آستی یا آسی، مسکو و پطر و گراد 1949، ل 156.

² هیندی به کان له کتیبی "ودا" داو داریوش پادشاه له نوسراوه ی نه قشی ره ژسته م دا ده ل: من هه خامه نشی پارسه و کوری پارس و ئاریاییم و له بنه ماله ی ئاریایی به کانم.

³ وهک: ئاریو به رزه ن، ئاریایی ستک و ...

⁴ ا.م. دیاکونوف، میژوی ماد ل 143

⁵ لیکولینه وه ی ا.م. دیاکونوف لاپه ره کانی 146، 145.

⁶ پیوسته بزاین که ئاریایی به ماده کان به ره له پیکهاتنی ده ولته تی ماد له تا قم و ده سته ی گچکه و تیره تیره یی داو هیندی که جاریش به شیه ی به کگرتوو له مه لبه نده کانی هه مه دان و ئیسفه هان و تاران دا بلاو ببوونه وه.

یا له زۆریه ی "لاسیراب و تیگلات، پلازیرو سارگونى ئاشوورى و ئاکادى و صعصعه و..."

باس له سهر ئه وهیه که لیکۆله ره وهیه که له لیکۆلینه وهی خوی دا ده بی ئه وهی راست و په وایه بهینیتته گۆرئ نه ئه وهی خوی پپی خۆشه و حه زی لئ دهکا. یاسه می ههروه ها ده نووسی: [ههروهک گوتمان هیندیک له نووسه ران ده یانه وئ کورده کان له گه ل ئه و قه ومانه بخه ن که له پپش ماده کان له کوردستان ژیاون، وهک قه ومهکانی گۆتی یا کورتی و کاسی و لیلوی مانیه کان و هتد. به پپچه وانه ی بۆچوونی ئه وان به دواى روون بوونه وهی کۆنبوونی کوردان دوو شت مستۆگه ر ده بی یه کیان ئه وهیه که کورد زۆر له میژینه یه و کۆنه و دووه میان ئه وهیه که ئه وان به په چه له ک ئیرانی نین، چونکو ئه و تیره و تایفانه ئیرانی و ئاریایی نه بوون؟!]

ره شید یاسه می به دواى دهر برپینی ئه و روانگه یه ئه وهشی لئ زیاد دهکا: [له ولامی ئه وان دا به کورتی ده لئین: یه که م وا نیه که هه ر کات چه ند تیره به دواى یه کتر دا له سهر خاکیک ژیاون، هه موویان له ریشه یه ک بن، به پپچه وانه میژوو نیشان ده دا که پارچهکانی گۆی زه وی زۆر جار له قه ومیک را به نه ته وهیه کی دیکه گه یوه، ئه و ملک و سامانه ده ست به ده ست ده گه رپئ، هپچ میژوو نووسیک ناتوانئ بسه لمینئ ئه و قه ومانه ی که له زنجیره کیوی زاگروس ژیاون ئه و کوردانه ن که ره گه زی ئیرانیان هه یه. جگه له وهش هپچ ده لیل و به لگه یه کی میژوویش به ده سته وه نیه که ئیرانی بوونی ئه و تیره و تایفه کۆنانه ره ت کاته وه.]

پرۆفیسۆر فۆن مینۆرسکی که شکی له وه دانیه ماده کان به گشتی و کورده کان به تایبه تی هیندو ئوروپایین له کۆنفرانسیک دا که له بیلژیک گرتوویه

¹ کوردو پیوستگی نژادی و تاریخی او، ل 6. مسهله ی جینگه ی سهرنج ئه وهیه که ناخوا لاسیران و سارگون و تیگلات پلازیر ج جیاوازی یه کیان ده گه ل داریوش و کوروش و ... هه یه؟ مه گه ر هه ر کام له وان هه ل ش له شوینی خۆیان دا وهک جه مشیدو فهره دیدون و داریوش نه میرو ئیمپراتور نه بوون؟ نه گه ر گه وه بی و نه جیبی به که سایه تی یه گه وه کانه وه به ستر او ته وه، ئه وان ه ی نه ویش به لای خۆیه وه به که میان ده گری خاوه ن شکۆ بوون. نه گه ر وا نیه بۆچی جه مشیدو فهره دیدون و کوروش به گه وره تر له وان ده زانی؟

² ئه و مه تله بهش جتی سه رسورمانه، چونکو تا ئیره به ته وای روون نه بۆته وه که تیرهکانی لولویی و کاسی و گۆتی و ... ئاریاییین یا خیر؟ که چی یاسه می به راشکاری حاشا له ئاریایی بوونیان ده کا.

³ کوردو پیوستگی نژادی و تاریخی او نووسینی ره شید یاسه می ل 12

دهلئ: كوردهكان ئه و ئاریایانه ن كه له رۆژهه لات را (به بپوای نووسه ری ئه و كتیبه بریتی یه له ئیرانی ئه و پو) هاتوونه كوردستان و نیشته جئ بوون، دیاره ئه و رووداوهش هیچ ناتهبایی له گه ل ئه وه نیه كه له كاتی هاتنی ئه وان دا دهسته یه كه یا چند تا قمی دیکه به نیوی كاردو له كوردستانی ناوهندی دا ژیا بن!!؟¹

بۆچوونی نووسه ر ئه وه یه كه كورد به دلنایی كۆنترین و بگه ره یه كه مین دانیشتوانی كوردستانن، جا یا مادهكان تیره یه كن له قهومی گوتی (كورد) و یا كوردهكان لكیكن له قهومی ماد. به هوی ئه وه ی مادهكان له تیره كانی دیکه ی كورد نیزیکتر له سه رده می میژوون، سه ره رای ئه وه ی كه ئاسه واریکی كه ممان له وان له دهست دایه له بهر ئه وه پیه وندی زیاتریان له گه ل پارسی یه كان و پارتی یه كان و باقی قهومه به ناویانگه كانی سه رده می میژووی هه بووه نیوبانگی زیاتریان پهیدا كرده، به تایبه تی به و دهلیلانه ی كه دهسه لاتی به هیزی ئاشووریش ئه وان رووخاندوویانه و یه كه م دهزگای دهسه لاتی سه رده می میژوویان له ئیران دا پیک هیناوه، زۆریه ی میژوو نووسه كان له سه ر ئه و باوه رهن كه دایکی قهوم و تیره كانی دیکه ی وه ك گوتی یا كوردهكانن به لام له سه ر ئاریایی بوون و نه بوونی مادهكان و تیره جۆراوجۆره كانی وه ك لیلوی كاسائی و نایری پیوستی به وردبوونه وه یه کی زیاترو دۆزینه وه ی هۆكارو به لگه ی زۆر زیاتر هه یه. پروفیسۆر "وادن" مامۆستای پیشووی زانستگه له ندهن فرههنگ یا وشه نامه یه کی هه یه به نیوی "سومیر ئاریان"² و له وی بپوای خوی ده ربپوه و ده نووسی كه سو میری یه كانیش ئاریایی بوون و پروفیسۆر ئیسپایزیش مسۆگه ری كرده كه له دهسه لاتی سو میری یه كان دا قهومی

¹ پيشتر ناماژه مان به بۆچوون و روانگه ی مینۆرسکی كرده و رده كراوه ته وه، به لام دیسان وه ك روانگه یه كه ده په ئینینه وه به رباس و ئه وه شی له زیاد ده كه مین كه مینۆرسکی هیچ ناماژه ی پنه كرده. ناخر نه گه ر ئه وه ی ئه و ده یلی راست بی ده بی له و باوه ره دا بین كه ده گه ل ئه و قهومانه ی له رابردوی دوور دا كۆچیان كرده، له نیو ئاریایه كانی قهومی گوتیش دا كورد وجودی هه بووه. هه روه ك له سه ده كانی دواییش دا واته سه د تا پینج سه د سال بهر له نیستاش هیندیك له تیره كانی كورد كۆچیان كرده بۆ قهقاز، به دوا ی كۆچی یه كه م كاروان بۆ ئه م ناچه و پاش ماوه یه ك هیندیکی دیکه ش له كوردهكان هه ر بۆ قهقاز كۆچیان كرده. ته نیا له وه ها حاله تیک دا قسه ی مینۆرسکی وه راست ده گه ری، دنا بوونی دوو قهوم به ره گهزی جیاوازو تایبه تمه ندی قهومی جیا جیا به یك نیو له دوو مه لبه ندی جۆراوجۆر له عه قل دا ناگوچی.

² كۆفاری ئیران كه ده ژماره 36

³ میژووی ریشه ی نژادی كورد له نووسینی احسان نوری پاشا ل 6.

گوتیش ژیاون - دیاره پیشتتر سه بارهت به کونی و کون بوونی نه و قهومه له سهر خاکی کوردستان دواوین - نیستا به له بهرچاو گرتنی نه و راستی په که سومیری په کان 4500 سال بهر له زایینی مه سیح خاوه نی شارستانیه تیکی گوره بوون، به شیوهیه که یاسایی "حه مورابی" بابلیه کان له روی یاسای سومیری دانراوه و گوتیه کانیش له م شارستانیه تیدا به شدار بوون (چونکو به شیک له نه وان بوون) که و ابوو گوتیه کانیش له و قهومانه بوون که له و خاکه دا ژیاون و پیړه ویان له یاسای نه وان کردوه، بی گومان هر له ره گزی سومیری په کان و، واته ناریایی. که و ابوو کوچی ناریایی په کان که زوریه ی لیکوله ره وه کان پیان وایه ورده و به هیمنی جی به جی بووه گه لیک پیشتتر له ریکه و تیکه که تا قمیگ بر وایان له سهریه تی و ده لئین ده گه ریته وه بو سده ی ده ه می بهر له زایین.

وه دوا که وتنی رابردوی قهومه کانی هیندو نوروپایی له مه لبه نده جوراوجوره کان دا (چ له روزه لات وه ک هیندوستان و نه فغانستان و نیران و چ له روزه ناوا را به ره و نوروپا) نه و روانگه په ناشکراتر ده کا.

دوکتور "کونتینوی Kontinwe" ده لی: له هه زاره ی چواره می پیش زایین خه لیک له ده شته کانی باشوری سیری کوچیان کردوه بو کیوه کانی زاگروس که پیان ده گوتن "نازیاتیک یا ناسیایی" و له هه زاره ی سیه می بهر له زایینیش چند نه ته وه یی دیکه هر له و پرا کوچیان کردوه که به هیندو نوروپایی ده ناسران. نه و لیکوله ره وه له دریزه ی بوچوونی خوی دا ده نووسی: نه و دوو به شه کوچه رانه له زاگروس تیکه له چون و به یه که وه به شه پ هاتن به لام دواتر به یه که وه بین النهرینیان گرت و نیوی گوتی یا کووسی یان له خو نا.

له سهر نه و باسه بوچوونی دیکه ش هه ن که له گه ل میژوو یه ک ناگر نه وه، هر نه و دوکتور کونتینوی په له زمانی "نوورن پیتارد" و "سولاک" هوه ده نووسی که دور نیه هاتنی ناریایی په کان بو نیران و کوردستان له 2500 ی بهر له زایین دابووی. به لام بو نیمه روونه که کوردگه ل یا قهومه کانی جوراوجوری گوتی وه ک لیلوی و کاسی و خالدی و کاردوو ... و بوونیان له سهر نه و خاکه ده گه ریته وه بو

¹ نه وانه کوچی ناریاییه کان ده گه ل ده رکه وتن و به ده سلات گه یشتنی ماده کان و پارسه کان له نیران دا هاوکات ده زانن و قهومه کانی کونتری دانیشتوی نیران زه مین به ناریایی حساب ناکه ن.

² له میژووی نه ده یی کورد پروانه

زیاتر له چوارهزار سال بهر له زاین و پیشتریش به دریژی باسمان لی کردوه. پیشه‌وای کهلدانی‌یه‌کان به نیوی "بروس" Bruss که له‌سه‌ر ماده‌کان ده‌دوی، زه‌رده‌شت به یه‌که‌م سه‌رۆکی ره‌گه‌زی ماد ده‌زانی که له به‌ینی ساله‌کانی 3 تا 2300 ی بهر له زاین له که‌لده دا پاشایه‌تیا کردوه. به له‌به‌رچاو گرتنی ئه‌وه‌ی که له و سالانه‌دا گوتی‌یه‌کانی له که‌لده‌دا خه‌ریکی ده‌سه‌لاتداره‌تی بوون، ده‌بی ئه‌و مادانه‌ی "بروس" باسیان ده‌کا هر گوتی‌یه‌کانی ئه‌وی بوون، یا روونتر بیژین مادی‌یه‌کان به‌شیک له گوتی‌یه‌کان و گوتی‌یه‌کانیش به‌شیک له ماده‌کان بوون. پروفیسۆر "ئیسپایزیر" یش ئه‌و بۆچوونه به شیوه‌یه‌کی دیکه باس ده‌کا و وپرای ئه‌وه‌ی ماده‌کان هر به گوتی داده‌نی و ده‌سه‌لمینی که رابردووی مادان له زاگروس بۆ 6000 سال بهر له زاین ده‌گه‌پیتته‌وه. مامۆستا پورداود که له پسپۆرانی زمانی زهندو ئه‌ویستناناسی بووه، له کتیبی "ادبیات مزدیسنا پشتها" دا گنۆتمه نیویکی به یه‌کیک له نه‌یاره‌کانی زه‌رده‌شت داناوه که ویده‌چی هر گوتی و گوتی بی که وه‌ک به‌لگه‌ی میژوویی نیشان ده‌دن زه‌رده‌شتیان ناچار به‌کۆچ کرد.

ئه‌و شاهیدو به‌لگه‌ میژوویی‌یانه‌ی له‌به‌رده‌ست دان به تایبه‌تی ئه‌وانه‌ی ده‌ورو به‌ری پیکهاتنی ده‌وله‌تی ماد (نیزیک 700 سال بهر له زاین) به شیوه‌ی ژیره‌وه باسی چلۆنایه‌تی ماده‌کان ده‌کن: له ناوچه‌ی ئازهر بایجانی ئیران (رۆژه‌لات و باشووری ده‌ریاچه‌ی ورمی) و له‌به‌شی باشوور پا تا خه‌تی قه‌زوین و هه‌مه‌دان کوتی‌یه‌کان و لۆلۆییه‌کان نیشه‌جی بوون و ئه‌و بلاو بوونه‌وه‌یه به‌ره‌و رۆژئاوا تا ئه‌و چیکا یانه‌ی له پیش دا باسمان کردوون (ناحیه‌ی زاگروس) دریژه‌ی هه‌بووه. ئه‌وه‌ش وا ده‌نوینی که ماده‌کان هه‌مان گوتی‌یه‌کان و، به‌لگه‌یه‌کی باشی که لی‌ره‌دا ده‌ستمان ده‌که‌وی سه‌ره‌تای میژووی کورده که بریتی‌یه له و ساله‌ی که نه‌ینه‌وای پایته‌ختی ئاشوور له لایه‌ن ماده‌کانه‌وه

¹ میژووی ریشه‌ی نژادی کورد، نویسنی احسان نوری پاشا ل 10

² میژووی ماد، ا.م. دیاکونوف له لاپه‌ری 210 به دواوه

گیراوه و په هوی "هوخشه تهره" پادشای ماد کۆتایی به دهسه لاته که یان هاتوه.

"نیشپیگل" رۆژه لآت ناسو زانای به ناوبانگی ئالمانی له وه رگیږدراوی "ئه ویستا" دا "گنۆتمه" به نیوی تایبته نازانی، به لکوه به که سیک له تیره یه که یا خه لکی گونديک به ناوی "Geldnere" مانا کردۆته وه. "بوسنی" ش له گه ل ئه وهی گنۆتمه ی به یه کیک له دوژمنانی "مزدیسنا ئه هورا مه زدا" ده زانی له سه ر ئه و باوه ریه که گنۆتمه نیوی جنسه نه خاص و تایبته. له بهر ئه وهی له سه رتهای میژوو دا جگه له گوتی یه کان هیچ تیره یه کی دیکه دراوسی نیشتمانی زه رده شت نه بووه ده بی "گنۆتمه ی ئه ویستا" هر گوتی یه کان بن و به س چونکو ئاشوری یه کانیش "گوتیوم" یان پی گوتوون، ئه و وشانه و هیندیک وشه ی وه "سودهودان Sud Hodan" و "سید هیتا Sid Hita" و گۆتمه و گۆتو بو دین و... نیوی ئاریایی و له نیو گوتی یه کانیش دا ئه و نیوانه زۆر بوون.

ئه و هه موو باسو خواسه ی که جار جار به نۆبه ده یان نه یین به م مه به سته یه که دلنیا بین خاکی ئه سلی کوردان که بریتی یه له (ناوچه ی زاگروس و مابه یینی سه رچاوه کانی دوو رووباری ده جله و فورات تا ده گاته زی گه وره) به زۆر هۆ یه که له وانیه که ده رکه وتوووه و ئاشکرا بووه ئه وه یه که هه موویان ریشه یان یه که و ئه وه ی لیکیان جیا ده کاته وه که م و کووپی به شیک له لیکۆلینه وه کانه به تایبته ی له بواری (دیږینه ناسی) و توږینه وه ی به رین و ورد له شاره کۆنه کان و ئاسه واریان له م ناوچانه دا.

نوسه ری کتیب به هیندیک شت له م بواره دا ئاماره ده کاو ده لێ که چۆن نه ته وه یه کیان له چه ند تیره دا هیناوته بهر توږینه وه و له یه کتریان جیا کردوونه وه و له سه ر هه رکامیان وه که نه ته وه یه کی جیا موتالایان کردوه. سه رنج راکیش ئه وه یه گه رچی ئه و توږه ره وانه شوین و ئاسه واری کوردان له هه موو

¹ سه رده تای میژووی کوردان له سالی 612 ی بهر له زایینه وه واته له و ساله وه ده ست پی ده کا که نه یینه وا له لایهن (هه وه خشه تهره) ی پادشای ماده وه گیراوه و به و حیسابه ی ئه وسال که 1379 ی هه تاوی و 2000 زایینی یه ده بیته 2612 ی کوردی.

² میژووی ریشه ی نژادی کورد، نووسینی احسان نوری پاشا ل 12

³ ئه ده بیاتی مزده یستان پشت ها " (ئه ده بیاتی ئه وانیه له پشتی مه زده که وتوونه وه) و، نووسینی خوالی خوشبوو مامۆستا پورداود.

⁴ سودهودان و سید هیتا نیوی باوکی حمزه رته ی بودا بووه.

ئیران دا ده بیین له سهر بنه مای بیرو بروای سیاسی یا ئابینی و هیئدیك تیئوری که له لایه ن زانایانی بیانی هاتوونه گۆرئ، ئەوانه ی شوین ئەو لیكۆلینه وانه ده که ون، له سهر ئەو بۆچوونانه سوورن و ناخوازن له مه پ کورد بوونی هه موو یا به شیک له ئاریاییه کان و ئیرانیه هه ره کۆنه کان بیر له م نیوه بکه نه وه. ئەوه له حالیک دایه که هه زاران به لگه بۆ بوونی کورد له سه رانسهری ئیران داو به تایبه ت له نیو زنجیره بنه ماله کانی که ده سه لاتدار بوون و شایه تی یان کردوه به ده سه ته وه یه .

زۆریه ی نیزیك به هه موو رۆژه لاتناسان له سهر ئەو باوه رهن که نیشتمانی گوتیه کان تا رۆژه لاتی دوور درێژه ی هه بووه و ئەو کوردانه ی له رۆژئاوای بانووی (فهلای) ئیران بوون و هه ن، هه ر له رۆژه لاته وه چوونه ئەوی و به پیچه وانه ی وته ی که سه گه لیک ئەو کوردانه ی ئەورپۆش له ناوچه جۆراوجۆره کانی ئیران ده ژین، جگه له وانه ی که میژوو له بیریه تی که له لایه ن هیئدیك له ده سه لاتداره کان به بۆنه ی سیاسی و جارچاریش له به ر به رژه وه ندی نه ته وه یی له نیو ولات دا جی گۆرکی یان پی کراوه، هه ر له سه ره تاوه له و مه لبه ندانه دا بوون و زۆر ئالوگۆریشیان له و خاکه دا پیک هیئاوه .

ئهرده شیریه بابه کان خانه دانه که ی (ساسانیان) کورد بوون و که سه یش ناتوانی حاشا له و راستیه یه بکا. شوینی له دایک بوونی و مه وته نی بنه ماله یی کوئی بووه ؟ مه گه ر خه لکی پارس واته هه ر ئەو شوینه نه بوون که ئەورپۆ ئوستانی فارسی پی ده لئین؟ "ئیسترابوون" جوغرافیا زانی به ناوبانگ له به شی سییه می کتیبی 15 ی خوی دا له قه ولی "ئیراتۆستین Eratosthenc" ده نووسی: تایفه کانی دانیشتووی فارس بریتین له پایشته خاره کان، هه خامه نشیان، "کورتی" یه کان و مه رده کان. و چه کیم و شاعیری پایه به رز ابوالقاسم فیرده وسی له شانامه دا له سه ر به ده سه لات گه یشتن و پاشایه تی ئهره ده شیریه بابه کان له شانامه دا ده نووسی:

بشد ساخته تا کند جنگ کرد

سپاهی ز استخر بی مر ببرد

¹ رۆژه لاتناسی ناسراوی ئالمانی "مارکوات" وشه ی "مهرد" به مانای بوونه وهری به زیان و به دفر لیک ده داته وه و ده لئ: دوژمنانی قهومی کورتی ئەو سیغه ته بیان پی به خشیون. کورد و کورتی و مهرد هه ر یه کن. ره شیدی یاسه مییش له کتیبی کورد و پیوه ندی ره گه زی و میژوویی دا له لاپه ری 167 ناماژه به وه ده کا.

سپایه کی بئ نه ژماری له ئیسته خر وه پئ خست
 چو شاه اردشیر اندر آمد بتنگ
 که بو شه پری کوردانی ئاماده کردبوو
 پذیره شدش کرد بی مر بچنگ
 کوردیکی بئ ژمار به رهنگاری بوون
 کوردیکی بئ ژمار به رهنگاری بوون
 ابا کرد کشور همه یار گشت
 ابا کرد کشور همه یار گشت
 به سه روه زعیکی زور شپرزو و ئالوز دا که وتبوو
 خه لکی ولات به تیکرا بوونه لایه نگری کورده کان
 یکی لشکری کرد، بد پارسی
 فزونتر زکردان یکی دو بسی
 له شکر یکی له پارسه کان ئاماده کرد که یه ک دوو به رانبه ری کورده کان بوون
 فارسنامه ی "ابن بلخی" کورده کانی پارس له و پینچ مه لبه نده دا
 جئ ده کاته وه: (رم جیلویه، رم الذیوان، رم اللوالجان، رم الکاریان و رم
 البازنجان) هه روه ها ده نووسی: هه رهمیک (تایفه یا عه شیریه ک) سه ت هه زار
 که سی هه بووه و هه موو شکوو گه شه ی له شکر ی فارسه کان هی کورده کان بوو.
 هه روه ها "مجمع الانساب شهبانکاره ای" 4 ئامازه به وه ده کا که کورده کان له
 سه رده می هه خامه نشی یه کان دا له فارس بوون، هه ر ئه و کتیبه و "مروج الذهب"
 مسعودی و هه میش التنبیه و الاشرافی مسعودی 5 به تیکرا ده لئین باوکی
 ئه رده شیر له تیره ی شه بانکاره بووه.
 ئه و زه مان که "جوزه ر" (6)(7)(8) ی کورد له گه وره پیاوانی خیللی
 "بازرنگی" یا بازرنجیه = بازنجان - که هه موو یه ک وشه ن ده سه لاتداری
 ئیسته خر بووه ژنیک له بنه ماله یه کی گه وره ی هه ر ئه و تیره ده خوازی و بابک یا
 پایه ک له و ژنه بووه و دوايه بوته پایه به رزیکي سوپای ئه وکات که "ئه رگبز
 Argbadk" یان پئ گوتوه. بابک له "درا بگه رد" که کریستین سین له میژووی

¹ بهرگی هه وته می شانامه ی فردوسی که له سه ر چیرۆکی ئه رده شیر ی بابکانه.

² فارسنامه ی ابن بلخی، ل 146 چاپی ئوروپا

³ رم به مانای عه شیریه و تایفه یه.

⁴ شه بانکاره عه شیریه کی کوردن که ئیستاش هه ر له فارس ده ژین.

⁵ الاشرافی مسعودی ل 880 چاپی ئوروپا

⁶ میژووی ته به ری، چاپی ئوروپا ل 815 ی چاپی مصر بهرگی دووهه م ل 56

⁷ یون، Justi، کتاب الاسما و شه ی گوچیترا

⁸ کوردو پئوه ندی ره گه زی و میژووی ئه و، ره شید یاسه می ل 169

ساسانییهکان دا به "گۆپانان" 1ناوی دهبا زۆر به تواناو به دهسهلات بووه. بهم لیدوانانهی سهروهه روون دهبیتهوه که باوکی ئهردهشیر له تایفهی شهبانکاریه کورد بووه و دایکیشی له تیرهی بازرنگی بووه. کهوابوو ئهردهشیر کورد بووه و دهتوانین زۆر بهلگهی دیکهش بۆ ئه م مهسهله بیئینهوه، وهك ئه و نامه ی که ئهردهوانی پینجه م دوایین پاشای ئهشکانی بۆ ئهردهشیری نووسیوه، یهکیک له و بی حورمهتیانهی له و نامه دا پیی دهکا ئهوهیه که ئه و به کورد ناو دهباو بهوه تاوانباری دهکا که له چادری کوردان دا پهروهده کراوه. کریستین سین دهنووسی که دواتر شاپووری یهکه م، کورپی ئهردهشیر نووسه ری ئه و نامه ی که مونشی ئهردهوانی پینجه م و ناوی "دازبوندها" بووه به تۆله ی نووسینی ئه و نامه به دهستی خۆی کوشتوه ئیبینی خوردادو ئوسته خزاش به دریزی له سه ر ئه م بابه ته دواون.

"ئاندریگدا" که وهك رهشید یاسه می دهنووسی سهرده میك مودیری گشتی ئیداره ی عهنتیکه جاتی ئیرانی بووه، له بابه تیک له ژیرناوی "تویژینه وه ی زانستی له ئیران دا" که له سالنامه ی پارسی سالی 1310 ی ههتاوی دا چاپ کراوه، نووسیویه تی: ئه و شتانه ی سهرده می باستان = دیرین که له لورستان دهست که وتوون هی ئه و کیونشینانه یه که له رابردووی زۆر دور دا له کیوهکانی خه زه ر دا ژیاون و دوایه له وئ کۆچیان کردوه و نیزیکه ی چوار هه زار سال به ر له ئیستا له لورستان بینراون، میژوو ئه وانه به نیوی "کاسیت پاکاسی" دهناسینی. هه ر ئه وانه ش بوون که بابلیان گرتو ماوه ی شه ش سه ده ش له وئ فه رمانه و بوون، دوایه ش گه راونه وه ناوچه شاخاوی یهکانی خۆیان. هه ر ئه وانه

¹ ئه وه بۆمان روون دهکاته وه که ناوچهکانی ناوبراو واته قه لای بهیزاو دارابگردو دهروبهریان به دهست کوردانه وه بوون. وئیرای ئه وه ش نووسه ری کتیب برۆای وایه که ئه و وشه یه "گۆپانان" نه بووه به لکوو "چویانان" بووه. له بهر ئه وه ی که له و ناوچه نه دا ناژه لدار ی باو بووه، به شوانانی نیو براوه. هه ریۆیه ش نیلاتی ئه و ناوچه نه که هه مووشیان کورد بوون به شوانکاره و شه بانکاره به نیویانگ بوون و بازرنگی یه کاتیش یه کیک له و تایفانه بوون.

² میژووی ته به ری و ئیبینی نه سیریش عهینی شتیان نووسیوه که مانای نووسراوه عه ره بی یه که بیان ناوا لیک دراوه ته وه: "ئه تۆ پیت له به ره ی خۆت زیاتر راکیشاوه و بۆیه مه حکوم به مه رگی، ئه ی به ره گه ز کوردی که له چادری کوردان دا په روه ده بووی، کئ تۆی ئیزن دا ئه و تاجه له سه ر بنیی؟ ئه وه له کتیبی کورد و پینه وندی یه ره گه زی و میژوویه که ی، ل 171 وه رگه راوه.

³ میژووی ساسانیان، کریستین سین، وه رگه ترانی ره شید یاسه می ل 83

⁴ له لاپه رهکانی پیتشو دا به دریزی باسی کاسیبه کاغان کرده و.

له کتیبی په هله وی (شاره کانی ئیران) دا به نیوی "کوهیارانی" کوردو¹ نیو ده برین که به وتهی ملك الشعراء بهار هر نه و کوردانه ی ئیستان. ئیسترابوون، جوغرافی زانی سهرده می کون له بهشی سیزده ی کتیبی یازده هه می خوی دا له مه ر ئازهر بایجان یا ئاتروپاتین دنووسی: "دیلی ئوس Dellius" ی دوستی ئانتوان که له له شکرکیشی بو خاکی پارت یه کی که له فه رمانده کانی قه یسه ری روم بووه له سهر خاکی ئاتروپاتین ده لی: نه و سهر زه مینه سه وزو زنویره، به لام هه موو بهشی باکووری شاخی سهخت و ئاسته مه، نه مه رده کان، تاپووره کان و کورتی یه کان که هه موویان له بهر نه داری خه ریکی ریگرین و له زنجیره کتوی زاگروس دا بلاو بوونه وه و له گه ل هیندی که تایفه ی دیکه که له نه رمه نستان و ئاتروپاتین دا نیشته جین له ره گه زیکن.

له مه لبه ندی باکووری ئیرانیش نه گه ر سهرنج بدن ده بینین که له ویش نه گه ر ریزی قه ومه زال له کان نه بن، راده یه کی زوری دانیشتوانی نه م ناوچه یه پیک دین. له گه ل نه وه ی هه موو ئاتروپاتینی باشوورو روژئاوا خاکی کوردان بووه و له ویش هیندی که ده سه لاتی وه ک روادیه و فزولیه ی کورد هه بوون و له لایه ن کورده کانه وه نه ویش نه له سهرده میکی زور دوور دا پیک هاتوون.

ئیسترابوون ده لی: ده ریای قه زوین (خه زه ر) وه ک هیلالیک کتوه کانی باشووری له ئامیزی خوی گرتوه و له و کتوانهش دا نه وهنده ی به ره و لوتکه برۆین ده بینین که هیندی که قه وم و تیره ی لی ده ژین که له وانیش ده توانین "گیله ک، کادوسی، نه مره د، کورتی و نه ناره کی" یه کان نیو به رین. ئیسترابوون دوایهش نه وه زیاد ده کا که میدیا له لای روژه لات را له گه ل پارت و ناوچه یه کی شاخوی هاوسنوره که "کوسینین Cosseens یا کاسییه کانی تیدا نیشته جین. "نیئارک Nearque" یس نیوی چوار تیره له و مه لبه نده دین که پادشاکانی پارس باجیان داوئی. نه وانهش نه مرده کان، ئوکسییه کان Uxiens و ئولومییه کان یا "ئیلای Elymiens" یه کان و کاسییه کان که له گه ل میدیه کان هاو خاکن.

¹ سبک شناسی له نووسینی ملك الشعراء بهار بهرگی یه که م ژیرنوسی ل 6.

² زاگروسیان به "نیفاتیس Niphatis" یس نووسراوه.

³ بهشی حه وته م له کتیبی یازده هه م

⁴ هه مان سهرچاوه

ههروهك دهبینین كوردهكان له ریزی ئه و خهلكانهن كه له سهههتاوه دانیشتیوی ئه و ئیران زه مینه بوون كه خاکی زاگرۆسیش به شیكه له و. به لام له كه یه وه؟ ئه وه راست ئه و پرسیاره یه كه مه به ستمانه. به م شیوه كاتیك كورد له گه ل ئاریایه كان ده بینینه وه، به لام ته نیا له سه رخاکی كوردستان و ئه و به شه ی نیوان دوو رووباری دیجله و فورات تا ئاخری زاگرۆس ده یانخه یه ژیر موتالاو لیكۆلینه وه، ئه ویش له كاتیك دا كه زۆر پیشتر له ئاماده بوونی ئیرانی یه كان (ئاریایه كانی ئیرانی كه به مه نزومه ی زاگرۆس یا قه ومه كانی دانیشتیوی میژو پۆتامیا) به و ئاكامه ده گه یه له سه ر ئه وه سوور بین كه كورده كان كۆنترین بنی ئاده م گه لن كه له و مه لبه نده دا ژیاون و میژوو نه ته وه یه کی كۆنتر له كوردان له كوردستان نانا سی.

له لاپه ره كانی پیشوو دا ئامار ه مان به وه كرد كه كورده كان له هه موو ئیران دا هه بوون و له سه ره تای میژوو وه له گه ل ئیرانی یه كان ژیاون. كه وابوو هه م له وان و هه رچی بووبن به یه كه وه بوون. به واتایه کی تر كورد و ماد هه ر یه ك بوون و هه موو ئاریایی بوون و هه ركامیان له ئاریایی بوون دا برین ئه وی دیکه ش ده گریتته وه. بۆ مستوگه ر كردنی ئه و مه سه له ده توانین زۆر شت وه ك شاهید بینینه وه، بۆ ئه م مه به سه ته ده توانین هه م له بابته تی نه ته وه یی و هه م له بابته تی زمان كه لك وه رگه رین.

هیرتسفیلد كه زانایه کی ئالمانی و لیكۆله ره وه یه کی جی متمانه یه ده لی: نیوی ئوروپایی خه زه ر، "كاسپین" ه كه له نیوی تیره یه کی زۆر كۆنی به ر له میژوو وه رگه راره كه له رۆژئاوا و باشووری ئه و ده ریایه ژیاون و به "كوسسی یا كاسووكسی ناسراون" كه له كۆدا بۆته "كاسپ و كه سپین" و نیوی ده ریای خه زه ریش له كۆی ئه و "كاسپین" یانی كاسوها وه رگه راره.

پیشتر بۆمان روون بۆته وه كه "كاسووكان" تیره یه كن له "گوتی یه كان" كه وه ك ده زانین له سه ر مه نزومه ی زاگرۆس حیسابن له زمانی كوردی دا زۆر وشه هه ن كه به ته واوی ئیرانین و له باسی زمان دا زیاتری له سه ر ده دوین و لیڤه دا ته نیا بۆ نمونه ئامار ه به چه ند شتیك ده كه یه ن. له میژووی ئاشوور دا چاومان

¹ ههروهك پیشتر باسمان كرد زانایانی وهك دراوتیرو نیسپایزیرو سایكس و ... بروایان بهم بۆچوونه ههیه.

² ئیرانی باستان "ئیرانی دیرین" له مشیرالدوله ی پیرنیا.

به وه كهوت كه يه كيك له فه رمانده كانی "گوتی" كه ئه ياله تیکي به پړوه ده برد نیوی "نهر namer" بووه كه مانای جاویدانی فارسی یه و وشه یه کی ته واو ئیرانی یه، هه روه ها له نیو پادشاکانی گوتی دا نیوه کانی وهك "شه رلهك Shar lak" و "تیریکان" زۆرن كه هه ر دوو وشه ئیرانین، شهر به مانای جهنگی فارسی یه، له دنیای پیش میژووش دا ئیرانی یه کان سه رداریان هه بوون به نیوی "شهرمه زن Sharmazn" كه مه زن به فارسی ده بیته بزرگ و گه وره و به تیکرا مانای شه ری گه وره یا "جنگ بزرگ" ده دا.

ئیحسان نووری پاشا ده نووسی: مه زن له وشه ی "مه ها" ی سانسکریت گیراوه كه ئه ویستا "مازا" و له کوردی خو مان دا "مه زن" ه، له زمانی ساسانییه کان دا به جیژنی مانگی "تیر" ی فارسی یا پووشپه ری کوردیان گوتوه "تیریکان". له م پیوه ندی یه دا دیانوکوف نووسیویه تی: "له به شی سه رووی گه لی رووباری (قزل ئوزون = رووباری سپی) را هه تا ده شتی كه ویر سه رزه مینی "مادی" ماد بووه، به له به رچاو گرتنی ئه و نیوانه ی به تاییه تی له خه تی قه زوین - هه مه دان بو شوین و نه فه ریان داناون ده رده كه وئ كه زمانی گوتی و لیلوی ره واج بوون و هه رچی به ره و رۆژه لات چوبانه پیش زمانی ئیرانی زیاتر له بره و دابووه.

پیکهاته ی قهومی ماد كه ئه وړو بو ئیمه روونه له و سه رده مدا چۆن بووه، له هه زاره ی سپه می بهر له زاین، له سه ر خاکی ماد گوتیه كان له مه لبه ندی رۆژه لات و لیلوییه کان له مه لبه ندی رۆژئاوا ژیاون و ده ش زانین كه خاکی ماد ئه و مه لبه نده پان و به رینه بووه كه له ده ریاچه ی ورمی را تا به شی سه رووی رووباری دیاله و له وئ را تا نيزك رووباری كه رخه ی گرتوته وه. له نیو قه ومه کانی دانیشتووی ئه و مه لبه نده دا کاسیه کان و هۆری یه کانیش ئاماده بوون.

ئه گه ر بمانه وئ ئاکامی ئه وه ی له م بواره دا باسمان کردوه کۆکه یینه وه، به ره مه مه که ی ده بیته ئه وه كه کوردو ماد هه ردوو له یه كه نه ته وه و ره گه زن، له هه ر شوینیک میژوو دا باسی ماد بیته گۆرئ، کوردو تیره کانیشی له په نایان و

¹ میژووی ریشه ی ره گه زی کورد ئیحسان نووری ل 13

² میژووی ماد ل 210، پیوسته بزاین كه یه کیک له قه ومه کۆچه ری یه کانی ئاریایی "ناریازینت" ده کان بوون كه دواتر زمانه که بیان به ریشه ی زمانی هیندو ئوروپایی و ئیرانی ناسراوه. نه گه ر ناماژه به وه ده کړئ كه له رۆژه لاتئ ئیرانی کاریگه ری زیاتری له سه ر مادی یه کان هه بووه، له بهر ئه وه بووه كه ناریازینته کان له رۆژه لاتئ که ویر ژیا بوون.

پێچهوانه کهشی ههروایه، به شیوهیهک که له ههر جیگایهک باسی کوردان له ژێر نیوه جوراوجۆرهکانی، گۆتی، لیلۆیی کاسی و... وه بێنن له مادهکانیش شوپنه وار بهرچاو دهکهوێ. ههروهک له سهردهمی سارگۆنی یهکه م داو دواتریش له 3600 ی بهر له زاین له گهڵ شوپنیک ئاشنایه تی پهیدا دهکهین که پێی گوتراوه مادستان. پرۆفیسۆر ئیسپایزیر له دوو کتیبی "قهومهکانی میژوپۆتامیا" و "میژووی کۆن رۆژهلاتی نیزیك"¹ دا دهنووسی: کاتیک سارگۆنی دووه م گوتیهکانی له بابیلستان وهدهر نا، تا ولاتی "مادیان" ریایان کهوت. ئهوهش بۆمان دهردخا که مادهکان له سهدهی 28 ی بهر له زاین له شوپنیک که به نیوی خۆیان بووه ژیاون و له نیزیك ههیمی گۆتی و لیلۆیی کاسیهکان ههلهکهوتوو. تهناهت له شوپنهوارهکانی بهر له ریکهوتی پیکهاتنی دهولهتی مایش ئهوه دهخوینینهوه که له سالی 2192 ی پیش زاین کاوهی ماد له گهڵ مادهکانی ئیسفهان شوپشیان له زوچاک و زوچاکیهکان کردوه و ولاتی "پیشداد" ییهکانیان له ژێر دهسهلاتی کهلهیهکان که ئهوانیش ههه له ژێر دهسهلاتداریهتی زوچاک ماریهشان دابوون، رزگار کردوه.

به دواي ئه و روونکردنه وه دا نادرستی وتهی هیندیک له رۆژهلاتناسهکان دهردهکهوێ که دهلێن قهومهکانی ئاریایی و مادهکان له سهدهکانی 9 و 10 ی پیش زاین هاتوونه سهه ئه و خاکه و له سهدهی ههوتهمی بهر له زاین دهولهتیان پیک هیناوه. لێره دا مسۆگه دهبی که مادهکان و لقو پۆپهکانیان (کوردهکان) چهند ههزار سال پیش ئه و ریکهوته ههروهک پرۆفیسۆر ئیسپایزیریش ئاماژهی پێدهکا، له سهه ئه و خاکی ولاته بوون.

نوسهری ئه م کتیبه له و باوهرپه دایه که بی هیچ گومانیک مادهکان جگه له وهی له "بین النهرین" حکومهتیان ههبووه و پیشتر باسمان کردوه، له رۆژهلاتی مادستانیش حوکمیان ههبووه و ئه و چیرۆکانه ی ئیمه به نیوی "ئهساتیر" له سهه رابردووی دوور له شانامه و... دا دهیان خوینینهوه، چیرۆکی خهیاالی ئهفسانه نهبوون و پیشدادییهکان و مادهکان و میتانییهکان و.. ههموو له سهه میژووی مادن، ئه گهه ر شکی میژووشی به خۆیهوه نهگرتوه به و هۆیهیه که

¹ میژووی کۆنی رۆژهلاتی نیزیك ل 186.

² گوترومانه که ئیسپایزیر مادهکانی تا شهش ههزار سال پیش زاینهله م مهلهبهنده ناسیوهتهوه و ناساندوونی.

ئوکات مرځه کان له گه ل نووسینو میژوونووسی بیگانه بوون و خهت و نووسین له قامووسی ژیانی کومه لایه تیان دا نه بووه .

پروفیسور "مینورسکی V.Minorsky" به دواى دهرخستنی ئو بوچونه که ده لئى بؤ دوزینه وهی رابردووی کورده کان ده بئى له نیو "پاختوه کان = به ختان = بهتان، بیت قردو حیان" دا بگه ریځین .

مینورسکی ئاماژه به ریوایه تیکی شه ره فنا مه ده کاو ده لئى : له لیکنولینه وه و دیاریکردنی ریشه و ره گه زى خه لک و نه ته وه جوراوجوره کانی دنیا ناتوانین ته نیا به باس له سهر نیو و ریشه و ره چه له کی لوغه وی ئوان قه ناعهت بکهین، به لکوو ئو باسانه ده بئى له گه ل راستیه کانی میژووی و جوغرافیا ییش یه ک بگرنه وه . ههروه ها ده لئى زمانى کوردان له سهر بناغه و پایه یه کی قورسو قایم راوه ستاوه و بئى هیچ گومانیک له بنه مالله ی زمانى لای باکووری روژئاواى زمانه ئاریایه کانی ئیرانى یه کانه و ئو جیاوازی یه ی له بهینى زمانى فارسى و کوردی دا هه یه له م جیاوازی یانه یه که له بهینى هه موو ئو زاراوانه دا هه یه که ریشه ی هاوبه شیان هه یه .

جگه له وهش مینورسکی ئیمانى به وه هه یه که زمانى کوردی له ده وره ی پیښ میژوو (ده وره ی باستان = دیرین) دا په یدا بووه و زمانى مادیش هه رچه ند ته نیا چه ند نیوی تایبه تمان له به رده ست دایه له گه ل زمانى کوردی یه کن . ئاکامى مه سه له که ده بیته ئوه که ریشه ی کوردان تیکه لاویک له تیره کۆن و دیرینه کانی مه رده یه کان و کوردی یه کانن که هه ر دووکیان به زاراوه یه کی نیزیک له مادى قسه یان کردوه .

¹ له مهر "پاختوه کان" که چیرۆک و ئەساتیری کوردەکان زۆریان باس لەسەر کراوه (جزیره و بۆتان) دیسان قسه ده کەین.

² مینورسکی ئو بوچوونه ی له بیسته مین کۆنگره ی ناونه ته وه یی روژه لاتناسان له سالی 1937 ی ز که له بروکسپیل پایته ختی بلژیک گیراوه به یان کردوه .

³ له سه ره تاي شه ره فنا مه وه رگه راوه که محمد عباسی نووسیویه تی ل 33.

⁴ واسیلی نیکیتین له کتیبی "کوردەکان و کوردستان" دا که له سالی 1956 له پاريس چاپی کردوه . به باوهری نووسەر یه کتیک له و ددلیلانە ی که لیکنۆله ره وه کان نه یان تانویه جگه له چه ند وشه له زمانى ماده کان وه ده ست بجه ن ئه وه یه که نه یان ویستوه له مهر ماده کان جیا له لقه کانی ئه و (گوتی یه کان، کورتی و لیلوی و کاسییه کان) موتالا بکهین و یا کراوه تر بلین نه یان ویستوه زمانیکى تر جگه له وه ی قسه یان پی کردوه و زمانى خۆیان بووه ، بدۆزنه وه . وه ک ئه وه یه ئیمه بؤ دۆزینه وه ی زمانى ئیرانى یه دیرینه کان، ئه و زمان و زاراوانە ی که تالیفه جؤراوجۆره کانی ئه و ولاته قسه ی پی ده کەین وه لا بشیځین وه دواى زمانیکى تایبه ت به نیوی زمانى ئیرانى بکهوین .

بوونی پیوهندییه کی زمانی ئه وتۆ که لیژانانی وه ک مینۆرسکی له نیوان دوو زمانی کوردی و مادی دا باسی ده کهن دیسان سه لمانندی ئه و بۆچوونه یه که نووسه ری ئه و کتیبه پیی له سه ر داده گری و بروای وایه هه ردووکیان (مادو کورد) یه که نه ته وهن، واته ئاریایی یا هیندو ئورووپاییین.

بۆ ئه وه که ماده کان به ئاریایی و ئیرانی بوونی کورده کان زۆر شهید هه ن، بۆ وینه له نیو پالئه وانان دا که سانی به نیوبانگو ته نانه ت له نیو ئه وانه دا که عاشقی میژوون نموونه ی جیگه ی باس گه لیکن. هه روه ک له شه ره فنامه دا هاتوه:

"پالئه وانانی فیله ته نی ئیران، رۆسته می زال له تایفه ی کوردانه و له بهر ئه وه ی له سیستان له دایک بووه پییان گوتوه رۆسته می زابولی. به هرامی چووینه (دارینه) ش که پاشاکانی کرت و غور له بنه چه که ی ئه ون کورد بووه و ته نانه ت پیشه نگی عاشقانی مهینه تبه ش و کویره وه ری دیتوو فه رهادی کتو هه لکۆلش که له سه رده می خه سه ره و په رویز دا ژیاوه و چیرۆکی ئه وینداری ئه و به ناوبانگه کورده و له تایفه ی که له پوره که له کوردستانی ئیران و ئوستانی کوردستان (سندج یا سنه) ده ژین .

"ئه ی عه لیۆف" له بابه تیک دا له ژیر سه ردیری "له مه پ کۆمه لگای ماد IAN" که له سالێ 1948 نووسیویه تی و له ئازه ربایجانی سوڤیه ت، سوویه تی پیشوو چاپ بووه و ده بی وه ک زنجیره بلو بوویته وه له لاپه ره کانی ژماره 86 و 90 ی ژماره 10 دا رای خۆی ئاوا ده ربپوه: وشه ی "ئاری بی" که به مانای عه ره به کانی رۆژه لاته، ته نیا جارێک له نووسراوه کانی ئاشۆری دا له باره ی به شیک له قه ومی ماد به کار هاتوه و ئه و وشه له دوو به ش پیک هاتوه، یه کیان "ئاری" و ئه وی دی "بی" یه که دواگری عیلامی کۆ "به" یه، به واتایه کی دیکه ئاریه کان نیوی ته واوی ئه و خیلانه یه که به دوو زمانی هیندی و ئیرانی ده ناسرینه وه. ناوبراو به م ئاکامه ده گا که ماده کان خۆیان به ئاریایی نازانن. که وابوو ئاریایی نه بوون و زیاتر ده چنه وه سه ر گوتی یه کان و زمانی ئاریایی دواتر

¹ شه ره فنامه، ص 28 چاپی مصر

² که له پوره کان ته نیا له ئوستانی کوردستان نیشته جی نین به لکوو له زۆر شوینی کوردستان دا بلاون ته نانه ت له نیو تیره ی مه نگوریش دا له دوری مه هاباد هه ن و ده گه ل ئه وانه ی لای کرماشان و سنه ش که م و زۆر پیوه ندی یان هه یه. و

(له سدهی نۆی پيش زاین) هوه چۆته نیو ئه وان و بهر له و کاته هیچ به لگه یه ک به ه بوونی زمانی ئاریایی له نیو ماده کان دا به دسته وه نیه . باش سهرنج بدن یه کیك له پرسیاره کان ئه وه یه که له بنه رپه ت پرا ماده کان ئاریایی نین، چونکو ئه وان ه ی که کورده کان به ئاریایی ده زانن به و هۆیه یه که کوردو ماد یه کن، بۆیه ده لئین ئه گهر ماده کان ئاریایی نه بن، کورده کانیش که له گه ل ئه وان یه کن ناتوانن ئاریایی بن! راست به پچه وان، هه رچه ند نیوونیشانیکی ئه وتو له وشه گه لیکی ئاریایی له نیو ماده کان دا نابینن (ئه گهر هه شبی ئه وه نده که مه هه ر به نه بوو حیسابه) دیسانیش له و باوه رپه داین که به له به رچاو گرتنی ئه و هه موو کۆچه ی که ورده ورده و تۆبه به تۆبه کراوه و له گه ل تپه پ بوونی ماوه یه کی زه مه نی زۆر به سه ر قه ومه کانی ئاریایی دا کوردو ماد هه ر ئاریایی ن.

میرزا عه باس ئیقبال ئاشتیانی له کتیبی خۆی (میژوی کۆنی ئیران) دا ده نووسی: ماده کان له سه رده می حامورابی "بخت النصر بابلی" دا له بین نه رین ناسرا بوون و که لدانی یه کان ئه سپی باشیان لی ده کپین .

ل.گ مۆرگانی فه رانسه وی و پرای لی کۆلینه وه یه کی زۆر پریایه خ ئاماژه به و بابه ته ده کاو ده نووسی: ماده کان دوو هه زار سال به ر له له دایکبوونی مه سیح کۆچیان کردوه بۆ ئه و ناوچه و له به ر ئه وه ی ده وله تی به هیزی ئارات یا ئورارتو له سه ر ریگیان بووه له لای رۆژه لات پرا هاتوونه ئیره، دوايه برۆای خۆی ئاوا ده رده بری "ماده کان نه وه ی گوتی یه کانن و چه ند سه ده به ر له م ریگه وته چه ند تیره ی جیاواز به نیوه کانی کاسی یا کوسی و کاستی و ... له و هه ریمه دا ژیاون."

¹ ماده کان بۆ عاملاندنی ئه سپ به نیویانگ بوون، هه ر له به ر ئه وه ئاشووری یه کان له جباتی باج و خه راج ئه سپیان لی و ده رده گرتن. له دنیای کۆن دا ماده کان به ئه سپیان گوتوه "ئه سه - نه ی" دوايه له ژیر کاریگه ری پارسی باستان دا "ئه سپه ایان پین گوتوه به وینجه شیان گوتوه "ئه سپه ست" به مانای خواردنی ئه سپ. بۆ زانیاری زیاتر له م بابه ته وه له کتیبی B.Meissner.babylonische. P.Flanzenmane Z.A. VI 1891 له لاپه ره کانی 219 و 296 بروانه. پتیسته برانین که یه که م جار وینجه له رۆژه لاتی ناوه راست شین بووه به وته ی دیاکۆنۆف چاندنی وینجه ده گه ل به ختیوکردنی ئه سپ هاتۆته ئاراوه تۆی ئه و گیایه لیزه وه بۆ باقی شوینه کانی دنیا چوو. بۆ وینه "حران تسیان" دنیاگه ردی چینی له سالی 126 ی پيش زاین تۆوی وینجه ی له "فه رغانه" پرا برده ته چین و باکینیف (بیچورین) له به رگی دووه می کتیبه که ی دا که به نیوی (کۆی زانیاری یه کان له سه ر قه ومه کانی ئاسیای نیوه راست له دنیای کۆن دا) نووسیه تی و له سالی 1950 له موسکۆو لینینگراد چاپ بووه له م باره وه زۆر دده وئ و ده لی به وینجه یان گوتوه گیای Madike و نه ورۆش پیی ده گوتری Sativa L.Medicage.

² کتیبی کۆمه لگای باستانی (دیزین).

تهوراتیش مادهکان به کوری "یافپ" و له نهوهکانی "مادائی" دهناسینئی و "قاموس" کتیبی پیروژ خهریتهیهکی له شوینی دانیشتنی قهومهکانی دوی توفانی نووخی تیدایه که له و خهریته دا له باکووری دهریای سوورو روژهه لاتی که نداوی عهقه به ناوچهیهکی به نیوی "میدیان" دیاری کردوه و خه لکی ئه و شوینه به "المیدیانین" له ئه ولادهکانی "حام" دهناسینئی. له نووسراوهکانی ئاشووریان دا وهک له وحهی "تیگلات پلازیتر" شاری زاگروتی به خاکی ماده به هیزو گه ورهکان داده نین و سهرداری میتانی که له یه کیک له راپه رینه ناوخیهکان دا پادشای "ماننئی" به نیوی "نازا" کوشت بوو به خه لکی زاگروتی له قه له م دها که له گه ل میتانی یهکان قه ومیک بوون . هه ربویه شه که هیندیک له میژوونوسان برویان وایه وشه ی "زاگروس" له وشه ی زاگروتی وهرگیراوه . پیویسته ئه وهش زیاد که یین که به قسه ی سه لمانه سه رو توکو لتی - ئینۆرتا و پادشاکانی دیکه ی ئاشوور، خاکی زاگروس به ته وای دلی نیشتمانی گو تی بووه که له "نورارتوی" = ئه رهنه نستان پا هه تا (که موخی = کیوی طور عابدین) دریژه ی هه بووه.

له هیندیک کتیب دا که لیکۆلینه وه کانیا ن سه رچاوه ی زانستی هه یه و ته نیا له سه ر شک و گومان نه نووسراون ، هیندیک بابته له سه ر پیکهاته ی یه کییه تیه کی ده خوینینه وه که له سه دهکانی سه ره تای هه زاره ی یه که می به ر له زاین له به یینی تیرهکانی ماد دا هه بووه . هیرۆدۆت تیرهکانی ئه ندای ئه و یه کیه تی یه له به رگی یه که می میژووه که ی و له لاپه ری 151 دا ئاوا باس دهکا:

"بووسیان، پارتاکنیان، ئیستروخانیا ن، ئاریزانتینان، بودیان و موغهکان، که له وانه ته نیا پارتاکنیان له ده وری ئیسفه هان ده ژیان که ئاشکرایه ئیرانین و جیا له مادهکانی تر ده ژیان."

¹ ئه و کتیبه نووسین و وهرگیرانی "میستیر هاکس" ی نه مریکاییه .

² سه رنج بدن که پادشای ئاشور که ده گه ل مادهکان و میتانی یهکان (لقیک له گو تی یا کورتی یا ساده تر بلین لقیک له کوردهکانن) ده لئ: مادهکان و میتانی یهکان هه ردویان قه ومیکن و له یهک ره گه زن و له راستی دا ئه وه ناماژه به و ئه سله یه که پیشتر ناماژه مان پین کرد . ئه وه ی باس مان کرد و ته ی نه میریکه که هاوکات ده گه ل ئه و قه ومانه ژیاوه و شک له وه دا ناهیلئته وه که ماد و گو تی یه کن . باش ئه وهش له وئ بمینین که نیوی پادشای ماننایش هه ر کوردیه و "نازا" به مانای شجاعی فارسی یه که ئیستاش له نیو کوردان دا باوه و که لکی لئ و ده ده گیرئ .

³ لیکۆلینه وه یه که له سه ر میژووی کورد و کوردستان، نووسینی پرۆفیسۆر محممه ده مین زه کی به گ، وهرگیرانی حبیب الله تابانی

⁴ وهک لیکۆلینه وه ی ا.م. دیاکۆنۆف و. استروو ...

ئو لیکۆله ره وانه ده لاین ته نیا "ناریزان تینان" پیناسه ی روونی ئیرانیانی هیه و ده بی نیوه که شیان له وشه ی ئیرانی وه رگرتبی و ناریایی بن. کاتیگ زیاتر سه رنج بدهینه ئو مه سه له ده گه ینه ئو قه ناعه ته که باقی تیره کانی ماد پیشه ی ناریایی یان نه بووه و به شی سه ره کی ئوان له گوتی یه کان پیک ده هاتو، کاسیه کان... ئوانی تر که ناماژ هیان پی کراوه بهر له هه مووان زمانی نوئی و تازه داهاتوانی هیندو ئوروپایی فی ربیون که چی وشه کانی نامادی، مادای و ماتای که هه موو به واتای ماده کانن زور زووتر له وه له و خاکه دا که لکی لی وهرده گیرا. (1)(2)

له سه ر بنه مای ئو بوچوون و توویژانه یه که هیندیگ که س هاتوونه سه ر ئو پروایه که رهنگه یه کیگ له قه ومه کانی یه کیه تی ماده کان له ناریاییه کوچه ریه کانی دواتر بووی که به زمانی هیندو ئوروپایی و ئیرانی ئاخوتبن، ئوانیش له ژیر کاریگه ریی زمانی ئو ناریاییانه وه بووی که ورده ورده له رۆژه لات را به ره و رۆژئاوا ده سه لاتیان په یدا کردوه و زمانه که شیان بره و پی داوه. ئیمه ش ده بی له وه به ئاگا بین که زمانی ماده کان له گه ل زمانه کانی ئاسیای نیوه پاست، پیوه ندی یه کی حاشاهه لنه گری هیه و یا به وته ی ا.م. دیاکوئوف و چه ند لیکۆله ره وه یه کی تر، سه رچاوه ی ناریایه کانیش له ئاسیای نیوه پاست دا بووه. لی ره دا ئو بیرو بوچوونه دیته گوړی که ئه گه ر زیاتر له سه ر ئو مه سه له یه برۆین، ده گه ینه ئو مادانه ی که ناریایی نین و ده لیلی عه قلیش ئوه قبول دها، چونکو هه موو ئو به لگانه ی به ده سه وهن ئوه نیشان ده دن که ماده کان بهر له چوار هه زاری پیش زاین له خاکی مادستان و کوردستان دا ژیاون و ئیمه ئه گه ر ماده کان له گه ل ئو قه ومه کوچه ره ناریایانه ی خه ین که له سه ده کانی نو تا چه وتی پیش زاین هاتوون ده بی ئه وه ش قبول که ین ئو مادانه جیا له و مادانه ن که له کونه وه به پی زور به لگه هه ر لی ره

¹ میژووی ماد ل 143

² "سه رچاوه کانی ناشوری و بابیلی له میژووی نورارتودا" له (ا.م. دیاکوئوف).

³ لیکۆلینه وه کانی ا.م. دیاکوئوف. میژووی ماد لاپه ره کانی 145 و 146.

ژیاون. ئەو شتیکه له وینهی بۆچوونی پرۆفیسۆر مینۆرسکی له مەر کوردان که ناشی دروست بی .

هیندیك به لگه و شاهید هه ن که له سه ده کانی 19 و 18 ی بهر له زاین تا قمیکی چکۆله له نژادی ئاریان یا هیندو ئیرانی له باکور پرا هاتوونه کوردستان و هه تا رۆژئاواش چوون و له و ناوچانه دا جیگیر بوون. خانه دانیک له وان حکومه تیکیان به نیوی "میتانی" پیک هیناوه که ناوه نده که ی له قه راغ رووباری "خاپور" بووه. ئەو هه مان ده سه لاته که به نیوی "کاردونیاش" ده ناسراو یه کیک له چوار ده سه لاتی به توانای ئەو سه رده مه بووه . چاو خشان دنیك به سه ر ئەو باب ه تانه دا نیشان ده دا که له نیو ئاریا یه کان یا کۆچه ره کانی دواتر، نه ته وه ی کوردیشیان له گه ل بووه، ئەوه ش ئەوه ده گه یه نی که ئەگه ر خه لکی دی ئاریایی بوون، ئەو کوردانه ی ده گه لیشیان بوون هه ر له نژادی ئەوان بوون. به له بهر چا و گرتنی زمانی هه موو ئەو قه ومانه که خوی یه کیک له ریگه کانی جی با وه پری سه لمینه ری گه یان دنی ئەسل و په یوه ست بوونی قه ومه کان به یه کتره وه یه، وه ک زۆر لیکۆ له ره وه ده لێن بۆمان روون ده بیته وه که زمانی کوردی کۆنترین زمانی ره و اجی ئەو خا که بووه و زۆری ئالوگۆر به سه ر دا هاتوه و به ره و پێش چووه و له زمانی فارسی کۆن واته ئەو زمانه ش که له سه رده می داریوش دا له سه ر به رد پێیان نووسیوه زۆر کۆنتره .

دوکتور ئیسپایزیر له کتیبی خوی دا ده لێ: چوار تیره ی مه نزومه ی زاگروس که بریتین له (لیلۆ، گوتی، کاسی و شو باری) هه رکام زمانی تایبه ت به خویان هه بووه، سه ره پای ئەوه ی جیاوازیان له به ین دابووه لیک نیزیک بوون و که س گه لیک هه ر له بهر ئەوه ده لێن زمانیان ئاریایی بووه. که چی ئیمه ده زانین ئەو زمانه ئیستا مه علوم نه بووه و به لگه یه کی له سه ر نیه .

¹ له لاپه ره کانی پێشتری ئەو کتیبه دا ناماژه مان کرد که مینۆرسکی نووسی بووی، وئ ده چی کورده کانی که پێشتر له کوردستان بوون جیا له و کوردانه بن که ده گه ل ئاریا یه کان هاتوونه ئەم ناوچه یه و به ریکه وت ئەوانیش نیویان کورد بووه!!

² سه رنج به دنن نیویکی بۆ حکومه ته که ی خۆیانیان داناوه له وشه ی قه ومی خۆیانیان وه رگرتوه که کورده (کاردونیاش) بی گومان نه گه ر وان هه با به نیوی به مه مالهی خۆیانیان ده کرد.

³ میژووی ناشۆر، سیرسیدنی ئیسمیت.

"دارمستتر"¹ ده بیژنی زمانی ماده کان هه مان زمانی نه ویستایه، به لام چونکو زمانی مادی مه علووم نیه ناتوانین له گه ل نه ویستا به رئاوردی بکهین. ئیسترا بوون ده لئ پارسو ماد زمانیان لیک نزیك بووه و به باشی له زمانی یه کتر تی ده گه یشتن، وهك ده زانین نه ورپوش دوو زمانی کوردی و فارسی زور لیک نزیکن. ههروهك نه ورپو به پشتیوانی زانستی نه تنوگرافی، یا قه ومیهت ناسی و جه دوهل و خشته ی چوار زمانه که زور به ی میژوونوسان به راشکاو ی ئاماژه به وه ده که ن و ده لئین زمانی ماده کان عهینی زمانی کوردی موکری یه و زهندو نه ویستاش که به زمانی مادی نووسران، نه وهنده وهك زاروهی کوردی موکری ده چی که مروؤف ده توانی بللی زمانی نه ویستا و زهندی زه رده شت هه مان زمانی موکری یه .

زمانی باوی پیش ئیسلام له ئیران دا زمانی په هلهوی بووه. نه گه که سیك بخوازی لئی حالی بی نه وه به سه که زبانی کوردی یا لوپی بزانی. نه وانه ی گوتران زیاتر لاهه کین کاتیک به شیوهی رسمی باس له میژووی ده وه لته تی مادو پیکهاتنی بیته گور هه موو شت وهك روژ روونه. له هه موو میژووه کونه کان دا نووسراوه "نینه" پادشای ئاشوورو که لده له سه ده ی 21 ی پیش زاین له گه ل ده وه لته تی ماد شه پی کردوه و نه وی شکانده و دوایه ش کوشتوویه. ته نانه ت له سه رده می سارگونی دووهه میس دا (2800 سال بهر له زاین) ماده کان له مادستان نیشته چی بوون.

له سه ر بنه مای نه و به لگانه یه که ئیمه له سه ر نه و برپا یه یه ماده کان به شیك له تیره کانی هاونژادی خویان واته تیره جوراوجوره کانی کورد بوون، هه ر

¹ نووسه ری کتیبی لیکو لینه وه له ئیران دا. نووسه ر لیره ش دا ده چیته سه ر نه و ته وزجته ی پیشتر داویه تی، به و مانایه که زمانی ماده کان، زمانی نه و قه ومانه بووه که پیکهاتنه ری ماده کان واته کاسی و لولو و شوباری، به لام چونکو لیکو لهره وان بو ناسینی زمانی ماده کان به دوا ی زمانیکی سه ربه ست ده گه پین، تا ئیستا نه یانته وانیوه له چه ند وشه زیاتر بدوژنه وه که نه وانیش نه گه ر بریک ورد بیینه وه وشه ی کوردین.

² جوغرافی زانی یونانی یه که له سه رته تای سه ده ی په که می زاینی ژیاوه و کتیبی ئیرانی قه دیمی نووسیوه و له ئیرانیش مرده و.

³ جوغرافیا زیاتر له کوردستانی موکری له کتیبی "لیک دانه وه ی وه زعی سروشتی، ئابووری و مرژی کوردستان" له نووسینی نووسه ری نه و کتیبه پروانه.

⁴ نووسراوه کانی میستیر هواردو دارمستترو ... بخویننه وه.

⁵ وهك میژووی نه ته وه کانی باستانی (دیرین) روژه لات، جاماسب نامه، نووسینی جاماسب هه ورامی، میژووی باستانی هه ورامان، له نووسینی مه لا شه ریف قازی و میژووه کانی یونان و ئاشوور.

لەسەرەتاوە لە لای یەکتەر ژیاون و بە چەشنیک تیکەل بوون کە جیگە ی هیچ باسیکی تر ناهێلێتەو. بەواتایەکی تر هەركات یەكێك لەوان هیزی و دەست دینا و دەسلاتیکی بەنیوی خۆی دادەمەزراند بە قییمەت بووا یا بە هیمەت ئەوانی دیکە ی دینا ژێر رکێفی خۆی. مادەکان لە دەورەکانی پێشتردا هەلیکی وایان بۆ نەپەخسابوو، سەرەپای ئەوێش کە چەند حوکمپرانیکی بچووی ناوچەیی وەك دەسلاتی "تووس یا تووسە"یان هەبوو کە یونانییەکان "دیوکس"یان پێگوتو، هەرەها لە ناوچەیی چکۆلەیی "بەلخ"یش سەرۆکی هیندیک لە مادەکان بوو. هەتا سەدەیی 21 ی پێش زاین مادەکان لەتاقمە و دەستەیی گچکە دا دەژیاون و تا ئەو چەرخی (21 ی پێش ز) هیچ ئاسەوارێک لە بەرخۆدان و بەرهەستی سیاسییان بەرچا و ناکەوئ. بەلام لە سەردەمی بەر لە پێشدادی یەکان لە دەورەیی 3341 ی بەر لە زاین و تەنانەت بەر لەو ریکەوتەش واتە لە سەردەمی سارگونی ئەوێ (3800 ی پێش زاین) و دای پێشدادی یانیش تا سەدەیی 21 ی پێش زاین کوردەکان لە کاروباری سیاسی دا چالاکیی بەرچاویان بوو و هەرەك دەزاین دەسلاتی جۆراوجۆریان پێک هیناوە و توانایەکی زۆریان لەو مەلەبەند و ناوچانە و دەست هیناوە و دەولەت و ولاتی وەك سومێرو ئاکادیان تیک شکاندو و خستویانەتە ژێر دەسلاتی خۆیان.

پێشدادییەکان کە بە رەگەز عەرەب بوون و زوچاکی ماریەشانیش یەك لەوان بوو، وردە وردە بەرە و لاوازی چوون و مادەکان و پارسییەکان لە سەدەیی 13 ی پێش زاین را بۆخۆ رزگار کردن لە دەستیان لە بیری چارەسەری دابوون، کەوتنە بەر هیرشیی ئاشوورییەکان و، بۆ رزگاری خۆیان لەم دۆخی پرمەترسییە هاتنە سەر ئەو برۆایە کە فرماندەرییەکی هاوبەش پەیدا کەن، بە وتەیی "ئەکتیاس" بۆ ئەوێ بتوانن لە ژێر باری پێشدادی یەکانیش بیئە دەر، دای مردنی "گرشاسب" ی دوایین پادشای ئەوان لە 902 ی پێش زاین لاواز ببوون و هەرەها هیزی پێویستیش بۆ راوەستان لە بەرانبەر هیرشیی پەیتا پەیتای

¹ پێویستە بزانی کە ئەو "بەلخ"ە جیا لەوێ کە هەر بەو ناوە لە ماورالنهری ئەورۆدا هەیی.

² ئەفراسیاب کۆری زادشم، کۆری توور، کۆری فەردیدوون، کۆری ئابتن، کۆری جەمشید پێشدادی بوو. تووریش دەگەل براکە ی کە سەلی ناو بوو لە دایکی ئەوێ زوچاکی عەرەب بوون، بەلام براکە ی دیکەیان کە ناوی نیرەج بوو لە نیراندوخت بوو لە نژادی تەهمورسە.

ئاشوری په کانیس وه ده ست بښن. ئه وه له حالیک دابوو که هیچ کام له ئه میره کانی پيشدادی پشتیوانیان له ئه فراسیاب نه ده کرد که مرویه کی دلرپه قو توندو تیژ بوو. ماده کان و پارسی په کان "که یقوباد" ی کوردیان به فرماندهی خوین دیاری کرد که بو لیوه شاوه بی و کارامه بی به نیوبانگ بوو. با ئه وهش بزاین که ماد بوونی که یانیسه کان به ته وای روون و ئاشکرایه.

یه که مین شه پی ئیران و تووران له نیوان تیره کانی ماد له لایه ک و زابلستان و کابلستان له لایه کی دی به سه رکردایه تی که یقوباد له ئیران و ئه فراسیاب له تووران رووی داو روسته م پالوانی به ناویانگ که له میژووی ئیرانی کون و شانامه دا جیگه ی تاییه تی خوئی هه یه هر له م شه پانه دا ناوی ده رکرد که له گه ل میهراب سه رداری کابولی، قان و کشواد سه رداری مادستان له گه ل توورانیسه کان شه ریان کردوه و که یقوباد له به لخی را گه پراوه ته وه ئیسفه هان و ماوه یه ک ئه وپی کردوته پایته خت و دوایه ش چۆته شاری هه نگاماتانا "هه مه دان" که به پی نووسراوه ی لیکنه ره وان له لایه ن "شمارمی یا سمیرامیس" ی شارنی که لده بنیات نراوه، دوا ی هیندیک ده ست پیداهینان و نوژن کردنه وه ی بنه پره تی و گرینگ ئه وپی کردوته پایته ختی هه میشه بی خوئی. له سه ده ی 12 ی به ر له زاینیش دا شاری هه مه دان به نیوی "هه نگامان" به واته شوینی کوبوونه وه نیوی هاتوته گور، دیاره به هه نگاماتان و هه نگاماتانو هه نگمانیش نیو

¹ یونانی په کان به که یقوبادیان ده گوت "ناریاس یا نارباکس" ی کورد. هه ره له و کات دا به فره دیدوونیشیان هه ره گوتوه "ناریاس" یا "اباس" به لام له قه بی کوردیان نه دا و ته تی، به که یقوبادیشیان گوتوه کورد. ئه و سه رۆکی هۆزیکي ماد بووه به نیوی "لوس = بورز" که له مازنده رانی ژیاون، مازنده رانیس تا ئه و دوا یانه کوردنشین بووه. پیتشت نامازه مان پی کرد جیمز موریه Mories سالی 1812 ی زاینی له لاپه ری 357 ی به رگی دووه می گه شتنامه ی خوئی دا نووسیوه تی: "له 31 ی مانگی نووت خه لک له ده ماوند جینیکیان بو یاد کردنه وه نه جاتی ئیرانی په کان له دهستی زوحاک ده گرت که پی یان ده گوت "عبدالکردی". هیندیک له میژوو نووسان وه ک عدلامه محمده مهردوخ کوردستانی بروایان وایه که نیوی "ئه لبورز" له نیوی ختی "بورز" وه رگیراوه به لام عه ره بان دوویستی الف و لام واته حه رفی ته عریفیان لئ زیاد کرده و بوته ئه لبورز. ئه و کپوه وه که له ئه ویتستا دا هاتوه له لای ماده کان زور پیروز بووه و ده لئین په کم توژی "ایزدان" یا خواکان له لوتکه ی ئه لبورز که به سواری ئه سپی توندرو پیتش تیشکی خوره تا و ده که ونه وه و به ره و ئیران ده چن. ﴿ بو کهلک وه رگرتنی زیاتر له لاپه ری 162 ی به رگی په که می کتیبی کورد و کوردستان و دوروه ی نویسی علامه محمد مهردوخ پروانن.﴾

² میژووی ئیران، سرجان مه لیکۆم ل 16 و میژووی کوردستان، له مهردوخ لاپه ره کانی 162 - 163.

³ میژووه کانی وه کورد و کوردستانی مهردوخ، خانه دانی ناریا په کان مظفر زنگنه و میژووی ریشه ی نژادی کورد نووسینی نیحسان نووری پاشا.

بردراوه، یانی هیندیک خوارو خییچ کراوه، ههروهک (احمد رفیق) پش به که لک وەرگرتن له زاراوهی هه خامه نشی هادای به ماتای و ئاماتای نووسیوه .
له کورتی بیپینه وه، برهوی قسهی قهومه کانی ئاریایی یا هیرشکه ران و کۆچه رانی دوایی و شوین دانانی له سهر قهومه کانی مادو کوردو... که له خاکی ئامادای و کوردستان نیشته جی بوون، ئەوه نده توندو به په له جی خوی کرده وه که زاراوه کانی پیشوو و نیوی شوینه کان و که سه کانی خیرا ده گۆرپان و شیوهی ئاریاییان به خووه ده گرت.

وهک پیشتر ئامازه کرا ئەو کاریگه ری و ئالوگۆره زیاتر له رۆژه لاته وه به ره و رۆژئاوا مهیسه ر بوو و، له ژیر کاریگه ری ئەو ئالوگۆره و به ره و پیش چوونی زمانی و فرههنگی و له هه موویان زیاتر وشه ی مادو مادای و ئامادی به پیتی (ی) نیسه ته وه تیکه لاوی زمان و نووسراوه کان بوو. له ئاکامی ئەم ئالوگۆره دا، گۆتی، مادی، کورتی و ئامادی و... له یه کتر دوور ده که وتنه وه. ئەو به یه نه ئەوه نده زۆر بوو که دوو لقی هاوئژادو هاو پیشه که به یه ک قهوم ده ناسران ئەوه نده له یه کتر دوور که وتنه وه که وهک دوو قهومی جیا له یه ک ناسران. دوای ئەوه بوو که ماده کان وهک دیارده یه کی نووی و جیا له قهومه کانی گۆتی و کورتی (کورده کان) که وتنه ژیر سه رنج و توپینه وه، که ئەوه هه له یه کی ته واو بووه و ئیستاش هه له یه. توپینه وه ی دوخی دواتری ماده کان و خاکی ئەوان که له بواری به لگه ی هه وسه ت سال پیش زاین به م لاه، ده وله مندتره ئەو روانگه یه ده سه لمینتی. له ئاکام دا ئەوه شمان بۆ دهرده که وی که له م سه رده مه دا که کاتی هاتنه ئارای میژوو و پیکه اتنی ده سه لاتی به توانا و ده ست رۆیوی ماده کانه ﴿ به تایبه تی له بهر ئەوه ی که توانی حکومه تیکی به هیزو خاوه ن ده سه لاتی وهک ئاشوور که ئیمپراتۆریکی زۆر به هیز بوو له ناو به ری و به نه هیشتنی "نه یه وا" ی پیته ختیان جگه له نیو چیتریان بۆ نه ما. ﴿ خاکی ئەو مادانه ش وهک پیشتر ئامازه مان پی کرد له ئیختیاری گۆتی، لیلۆ، گلیۆ یا گیله ک، کادوسی و کاسپی یه کان دا بووه که به تیکرا له گه ل گۆتی یه کان و کاسپی یه کان خزمایه تی و

¹ میژووی گشتی، بهرگی یه کهم، بهشی ئیران، نووسینی بوستۆن.

² میژووی ئیرانی باستان (دیرین) نووسینی مشیرالدوله پیرنیا له لاپه ری 11 دا ده نووسی: ئاریایه کان له دوری 2400 ی بهر له زاین زمانی هاو به شیان هه بووه.

نیزیکیان هه بووه، هه روه ها مه ردا یا ئەمه رده کان که تا راده یه ک سه حرانشین بوون، له گه ل گوتیه کان و لیلوییه کان هاو پیشه بوون و به زمانی ئەوان قسه یان ده کرد. ئەو خه لکه له ولاتی مانناو کیوه کانی قزل بوندا Gzel Bunda (باشووری ده ریاچه ی ورمی یا له چی چست و مه لبه ندی موکریانی ئەمپو و نازه ربا یجان و که نار ه کانی ده ریای خه زهر (کاسپین) و نیوه ی خوارووی قزل ئوزون و ناوچه ی رۆژئاوای ئیسفه هان که ئەویش شوینی هیندیك چادر نشینی نیشته جی کراو که کاسی یا لوره کانی ئەوپو بوون ژیانیان ده برده سه ر. له ته واوی سه رده می دیرین دا فه ره نگی زال و شارستانیته هی گه لی "ماننا" و دانیشتوانی ده و روبه ری بوو.

نیزیک به 700 سال بهر له زاین که ولاتی ماد پیک هات خه لکه که ی هه ر لیلوی گوتیه کان و تا راده یه کیش ئورارتوئی یه کان و هوری یه کان بوون که پیشتر باسمان کردوون. ئیستا کاتی ئەوه یه که ئەو هوزانه ی زورجار نیویان هاتوه باشر بناسین و شوینی ئەوان له میژوو دا دیاری بکهین. بویه به و ته رتیه ی که له لاپه ره ی میژوو دا خو یان دیوه ته وه باسیان ده کهین.

¹ قه ومه کانی میزوپوتامیا، نویسی نیسپایزیر Speiser.